

Остап КАРДАШ

доктор філософії, асистент

кафедри всесвітньої історії,

провідний фахівець Центру медієвістичних студій

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4250-6187>

e-mail: ostap.kardash@cnu.edu.ua

ПРОБЛЕМА МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН КНЯЗІВ РОСТИСЛАВИЧІВ З П'ЯСТАМИ НАПРИКІНЦІ ХІ–ХІІ СТОЛІТЬ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОТЦЯ АНТОНІЯ ПЕТРУШЕВИЧА*

Стаття присвячена історіографічному переосмисленню концепції загострених міжконфесійних взаємин перемишльських, теребовлянських, звенигородських, а відтак і галицьких князів Ростиславичів з П'ястами наприкінці ХІ–ХІІ ст., сформульованої галицьким істориком отцем Антонієм Петрушевичем у працях 1866–1882 рр. Вперше в українській історіографії автором комплексно узагальнено і проаналізовано погляди А. Петрушевича на проблему і характер міжконфесійних відносин князів Ростиславичів з їхніми найближчими сусідами-латинянами упродовж кінця ХІ–ХІІ ст. у віддзеркаленні сучасних досліджень, більшою мірою спростовано ідеологічні стереотипи, сформовані у руслі політичного руху русофільства Галичини ХІХ ст. щодо русько-польських церковно-релігійних взаємин доби Середньовіччя. Автор доходить висновків, що представлена галицьким істориком ХІХ ст. візія загального окатоличення населення історичної Галицької землі, започаткованого латинським кліром з володінь П'ястів у ХІ ст., не позбавлена русофільського ідеологічно-політичного контексту і є задавненою історіографічною містифікацією, що потребує наукової ревізії. Мешканці, котрі населяли землі П'ястів, як і піддані Ростиславичів, у другій половині ХІ–ХІІ ст. перебували у вирішальній фазі воцерковлення та кристалізації власної етноконфесійної самосвідомості, а тому навряд чи могли бути споріднені між собою «грецько-слов'янським обрядом», незважаючи на те, що певні релікти давньої кирило-мефодіївської традиції, вочевидь, неінституалізовано поширювалися у володіннях обох династій. Як наслідок, походи перемишльських, теребовлянських, звенигородських і галицьких князів «въ зависянскія страны» П'ястів наприкінці ХІ–ХІІ ст. не мали вираженого антилатинського релігійного контексту, як вважав А. Петрушевич, натомість були частиною поліцентричних русько-польських міждинастичних відносин, тривалий час зберігаючи характер локальних військових, часто грабіжницьких виправ, що нерідко переростали в обопільні прикордонні рейди та зіткнення.

Ключові слова: отець Антоній Петрушевич, Ростиславичі, П'ясти, Галицька земля, міжконфесійні відносини, грецько-слов'янський обряд, латинізація, русофільство.

* Висловлюю щире вдячність доктору історичних наук, професору Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, директору Центру медієвістичних студій (далі – ЦМС) кафедри всесвітньої історії цього ж університету Мирославу Волощуку, а також кандидату історичних наук, вченому секретареві Національного заповідника «Давній Галич», провідному фахівцеві ЦМС Андрієві Стасюку за надані окремі історіографічні матеріали та консультації під час підготовки цієї статті.

Постановка проблеми. Греко-католицький священник, громадський та політичний діяч, історик, архівіст Антоній Петрушевич (1821–1913), без сумніву, був однією із найбільш знакових постатей в інтелектуальному середовищі Галичини середини XIX – початку XX ст. Примкнувши до табору русофілів у ході революційних подій «Весни народів» 1848–1849 рр., котрі вважали себе головною протиположністю польському національному рухові та колонізаційним процесам, учений представляв також русофільську течію галицьких істориків. Останній включено зі згаданим своїм представником і поряд з істориками та діячами галицького українофільства дуже суттєво спричинилися до формування національної та етноконфесійної самоідентифікації, історичної свідомості (Аркуша, Мудрий, 1999, с. 231–268; Райківський, 2012, с. 368–535), а також творення історичних уявлень русинів (українців) Галичини про насамперед середньовічні витоки власної релігійної культури, церковної традиції, організацію історичного сакрального простору, широкий вимір міждинастичних, військово-політичних і культурно-релігійних зв'язків середньовічної Русі з іншими сусідніми державами.

Не позбавлений ідеологічно-політичного підґрунтя запропонований А. Петрушевичем науковий погляд на церковне минуле середньовічних і ранньомодерних Галицької та Володимирської земель не лише відображав русофільську тенденцію «відмежування від польських національно-історичних концепцій» (Райківський, 2012, с. 661), а й доволі істотно позначився, по-перше, на ідейно-концептуальному вимірі українського «національного відродження» XIX – початку XX ст., по-друге, на взаєминах руського та польського населення Галичини упродовж 1848–1913 рр. Врешті, представлена вченим історична візія галицької минувшини значно вплинула на розвиток вітчизняного історіографічного дискурсу другої половини XIX–XX ст., особливо в контексті вивчення еклезіальної історії Галичини та русько-польських міжконфесійних взаємин XI – початку XIV ст. Тож вважаємо доцільним вкотре повернутися до історіографічної дискусії навколо висловлених А. Петрушевичем тверджень щодо розвитку церковно-релігійного життя у володіннях князів Ростиславичів і проаналізувати характер їхніх міжконфесійних відносин з католицькими П'ястами наприкінці XI–XII ст. у русофільській інтерпретації галицького вченого.

Стан наукової розробки теми. Науковий доробок А. Петрушевича, в якому церковна історія середньовічного та ранньомодерного Галича й Галицької землі посідає провідне місце, є численним. Серед праць, написаних ученим упродовж 1848–1884 рр. (див. бібліографію праць А. Петрушевича: Дьдицкий, 1886, с. 220–234), найважливішими для дослідження є студії, присвячені історії Холмської єпархії та її духівництва з початкових етапів християнізації кінця IX ст. до 1866 р. (Петрушевич, 1866; Петрушевич, 1867), монографія про церкву Св. Пантелеймона поблизу Галича як одну з найдавніших пам'яток романської архітектури Галицької землі XII–XIII ст. (Петрушевич, 1881), а також невеликі за обсягом нариси з історії запровадження християнства у Прикарпатському регіоні в часи Константина й Мефодія та їхніх послідовників упродовж другої половини IX–XII ст. (Петрушевич, 1882). У цих та інших роботах автор сформував власну концепцію кирило-мефодіївських витоків християнської тра-

диції та єпархіальної організації у володіннях Ростиславичів і Романовичів (Кардаш, Стасюк, 2026, с. 47–91), які упродовж XI–XIV ст., ймовірно, розвивалися у перманентному протистоянні окатоличенню та латинізації, що проводилися кліром із сусідніх земель П'ястів.

Ще у другій половині XIX – на початку XX ст. різні за характером критики оцінки наукової діяльності А. Петрушевича та перші рецензії на окремі праці автора підготували його сучасники: Микола Устиянович (1811–1885), Василь Залозецький (1833–1915), Іван Линниченко (1857–1926), Володимир Антонович (1834–1908), Михайло Грушевський (1866–1934), Степан Томашівський (1875–1930), Іван Франко (1856–1916) та інші (див. детальний історіографічний огляд: Королько, 2006–2007, с. 257–267; Кардаш, Стасюк, 2026, с. 50–52). З ідеологічних причин науковий доробок А. Патрушевича, який трактувався як український реакційний буржуазний історик (Королько, 2006–2007, с. 258), не став предметом історіографічних дискусій істориків радянської доби у 1922–1991 рр.

Натомість серед сучасних українських істориків дисертацію та низку спеціалізованих публікацій щодо громадсько-політичної і наукової діяльності А. Петрушевича присвятив Андрій Королько. Окрему увагу дослідник сфокусував на галицькій середньовічній минувшині, зокрема, церковній історії середньовічного Галича та Галицької землі в наукових та історико-краєзнавчих студіях А. Петрушевича (Королько, 2000; Королько, 2001b; Королько, 2006; Королько, 2006–2007; Королько, 2014; Королько, 2017–2018). Історія формування славістичної бібліотеки галицького історика детально вивчалася Ольгою Колосовською, яка проаналізувала насамперед кириличні стародруки в бібліотечному зібранні А. Петрушевича (Колосовська, 1995; Колосовська, 2004; Колосовская, 2008). Археологічні аспекти в науковому доробку вченого, а також його внесок у розвиток львівської археології XIX – початку XX ст. стали предметом комплексних досліджень Наталії Булик (Булик, 2011; Булик, 2013; Булик, 2014, с. 31–33, 72, 80–107, 119–126, 132–133, 159–166). Натомість Ярослав Оленич частково розглянув кирило-мефодіївську проблематику на сторінках праць А. Петрушевича в контексті історії становлення і розвитку галицьких славістичних студій XIX ст. (Оленич, 2013; Оленич, 2014а, с. 254–259; Оленич, 2014b, с. 245–249; Оленич, 2015, с. 138–149, 133; Федорів, Оленич, 2015).

Побіжно певні церковні аспекти історичних студій о. А. Петрушевича окреслені на сторінках солідної праці німецької дослідниці Анни Вероніки Вендланд про русофілів Галичини (Вендланд, 2015, с. 85, 88–90, 98). Окремо слід виділити опрацювання історіографічної спадщини о. А. Петрушевича відомим істориком Церкви Ігорем Скочилисом (1967–2020). Значна частина його праць містить ґрунтовні ремарки на полях досліджень о. Петрушевича щодо початків організації еkleзіального життя середньовічної Галицької землі та публікації писемних і археологічних джерел (Скочиляс, 2010, с. 47–48, 122, 134–136, 139).

При цьому майже цілком поза увагою дослідників залишаються сформульовані галицьким істориком ідеї існування у володіннях П'ястів XI–XII ст. послідовників слов'янського обряду, що інтенсивно витіснявся латинським духівництвом, а також концепція релігійного прояву протистояння перемишльських, теребовлянських, зве-

нигородських і галицьких князів Ростиславичів з П'ястами на тлі впроваджуваної останніми експансійної політики латинізації та окатоличення, що, на думку автора, з XI ст. поширювалася також на сакральному просторі майбутньої Галицької єпархії.

Метою статті є ревізія вищеокреслених, сформульованих у працях 1860–1880-х рр., русофільських наукових поглядів А. Петрушевича на проблему і характер міжконфесійних відносин князів Ростиславичів з їхніми західними сусідами – П'ястами наприкінці XI – упродовж XII ст.

«Фальшиво сприйняті політичні й конфесійні інтереси, – як дуже вдало відзначив ще український історик Ярослав Дашкевич, реінтерпретуючи (кирило-мефодіївські) початки церковної традиції на історичних прикарпатських теренах, – перешкождали об'єктивному підходу до наукової проблеми» (Дашкевич, 2016, с. 165). Вказаний автор свого часу виявився неабияк правим, адже у схожий спосіб сформульована А. Петрушевичем у 1850–1880-х рр. концепція кирило-мефодіївського походження Галицької єпархії та всієї церковної організації на історичних галицьких і волинських землях (Петрушевич, 1866, с. 159–161, 171–172; Петрушевич, 1867, с. 1–15; Петрушевич, 1882, с. 1–76)¹ певною мірою не була позбавлена антипольських і русофільських поглядів дослідника (Королько, 2001а, с. 133–138; Вендланд, 2015, с. 90). Про це свідчать численні авторські твердження, що буцімто з XI ст. релігійне життя історичного прикарпатського населення піддавалося поступовій латинізації («через розширення латинського обряду, з великою шкодою для греко-словенської церкви») та витісненню латинським «польським» духівництвом слов'янського обряду, послідовники якого почали вбачати у державі П'ястів ворога не тільки власної «грецько-слов'янської» еклезіальної традиції, а й «руської народності» (Петрушевич, 1882, с. 56–71)². У працях «Коротка відомість про Холмську єпархію та її святителів з часу введення християнства до 1863 р.» та «Холмська єпархія та її святителі до 1866 р.» А. Петрушевич стверджував, що експансія П'ястів на землі Ростиславичів і Романовичів упродовж другої половини XI – першої половини XIV ст. супроводжувалася потужною пропагандою латинської церковної традиції (Петрушевич, 1866, с. 169–171, 173–175; Петрушевич, 1867, с. 11–13, 15–17), і лише священнослужіння духівництва та простого люду саме у «грецько-слов'янському обряді» в умовах занепаду руських князівств, полонізації та окатоличення руських політичних еліт врятувало «руську народність» (в авторському термінологічному окресленні – *sic!*) від остаточної загибелі (Петрушевич, 1866, с. 175; Петрушевич, 1867, с. 17).

¹ Концепція кирило-мефодіївських витоків єпархіального устрою Галицького князівства XII, а згодом держави Романовичів XIII століть, сформульована автором у низці праць, виданих у 1853–1884 рр., вже була предметом наших останніх студій (Кардаш, Стасюк. 2026. С. 47–91).

² Як вдало відзначила Наталя Яковенко, «в сприйнятті навіть найближчих сусідів з орбіти латинської культури – поляків – Україна завжди зберігала риси таємничого “грецького Сходу”, тим часом як східні сусіди-московити вбачали в ній підозрілий розплідник “латинства”» (Яковенко. 2009. С. 46). Саме тому висловлені ідеї А. Петрушевича, що цілком вписуються до такого ідейно-концептуального формулювання, виразно тяжіли до русофільської («москвофільської») культурної, історіографічної і суспільно-політичної течії (Райківський. 2012. С. 69, 661–662).

У заключній частині до інших студій з історії церкви Св. Пантелеймона як найдавнішої пам'ятки романської сакральної архітектури середньовічного Галича, розмірковуючи про п'ятисотлітні зусилля «старо-польської політики» через латинізацію греко-католицького обряду «позбавити галичан руської народності» і, покликаючись з цього приводу на окружне послання папи Лева XIII (1810–1903) від 30 вересня 1880 р. про 5 липня як день вшанування пам'яті св. Кирила і Мефодія – апостолів слов'ян (оприлюднене у Львівській архієпархії архієрейським посланням від 20 грудня 1880 р.), автор висловлював сподівання, що виховання сучасного йому молодого галицького духовництва з часом буде здійснюватися не латинською, а «словено-руською» мовою для ефективного повчання власної духовної пастви (Петрушевич, 1881, с. 104–105). Пізніше свої погляди історик підкріпив тезою про те, що часті походи перемишльських, а згодом і галицьких князів «въ зависянскія страны» (наприкінці XI–XII ст. – О. К.) можна пояснити не бажанням військової наживи, а лише церковно-обрядовим зв'язком мешканців сусідніх земель Ростиславичів зі слов'янською церковною традицією, запровадженою ще в часи архієпископа Мефодія на теренах у системі пізніших володінь династії П'ястів, що послідовно витіснявся звідти латинським духовництвом (Петрушевич, 1882, с. 63).

Висловлені вище ідеї репрезентували типово антипольські та русофільські погляди А. Петрушевича. Адже, як вдало відзначили Олена Аркуша та Мар'ян Мудрий, «два стовпи складали основу й надавали цілісності русофільському світоглядові: церква і мова. “Славяно-русская Церковь” упродовж віків була, на думку старорусинів, берегиною “русской народности в Галичине” ...» і «до кінця XIX ст. русофіли дотримувалися різко відпорного щодо поляків становища, розглядаючи їх як “одвічних ворогів Русі” ...» (Аркуша, Мудрий, 1999, с. 260, 264). На хвилі революційних подій «весни народів» приблизно з 1849 р. отець А. Петрушевич став одним з найвідоміших представників русофільської суспільно-політичної та історіографічної течії Галичини, яка, вбачаючи свою мету у стримуванні колонізаційних процесів упродовж другої половини XIX – початку XX ст., поряд з українофільською схемою історії відігравала важливу роль у процесі становлення історичної свідомості та національної самоідентифікації галицького населення (Королько, 2001а, с. 133–137; Райківський, 2012, с. 69, 97, 290, 661).

Як вдало відзначив Ігор Райківський, у працях істориків-русофілів, окрім концепції панруського східнослов'янського простору та розуміння русинів Галичини, які потрапили під польський вплив, частиною «русского народу» (однак не тотожного до великоруського/російського), «домінував науковий погляд на історію як на діяння видатних осіб, бо суб'єктом історичного процесу вважався не народ загалом, а його вищі, аристократичні верстви. Історики-русофіли зробили внесок передусім у розв'язання проблеми “відпольщення” – відмежування від польських національно-історичних концепцій, обґрунтували тезу про визначальну роль давньоруської епохи в руській (українській) національній історії» (Райківський, 2012, с. 69, 661–662). Ще радикальніше русофільські ідейні підґрунтя наукових поглядів о. Петрушевича окреслила А. В. Вендланд, констатуючи, що

«поважним зразком для Петрушевича було російське освічене товариство і його читиво: тож пропозиції Петрушевича орієнтувалися на “зразки великоросійських учених часописів”, як він це формулював» (Вендлант, 2015, с. 90).

Отже, наведені вище ідеї та висновки отця Петрушевича, що є лише частиною його ширшої концепції середньовічної церковної минувшини історичних Галицької і Волинської земель, а також русько-польських міждинастичних взаємин XI – середини XIV ст., у багатьох аспектах стали рефлексіями галицького історика-русофіла на прояви тривалої конфронтації українського та польського суспільно-політичних рухів і зчаста несумісних націєтворчих проєктів у Галичині з кількома спробами досягнення міжнаціонального порозуміння наприкінці 1840-х – на початку 1890-х рр. (див. детальніше: Лисяк-Рудницький, 1994, с. 96–98; Аркуша, Мудрий, 1999, с. 231–268).

Переходячи до аналізу власне наукових складників окресленої в загальних рисах концепції А. Петрушевича, насамперед відповімо на питання, чи справді релігійне життя мешканців історичної галицької землі XI–XII ст. було організоване за «греко-слов'янським обрядом» і піддавалося «експансійній латинізації», яку проводили П'ясти у своїй східній політиці. Християнська культура Прикарпатського регіону, а відтак і Галицької історичної землі з входженням її наприкінці X ст. до політичних структур держави Рюриковичів та під юрисдикцію Київської митрополії – за посередництвом останньої і через безпосередні контакти княжого двору та Успенської катедри зі східноримським імператорським двором і Константинопольським патріархатом у XII ст. – продовжувала формуватися під впливом греко-ромейської традиції (Скочиляс, Фрис, 2018, с. 29, 31). Незважаючи на те, що з XII ст. і надалі слов'янський обряд Кирила й Мефодія та руська (київська) церковна традиція нерідко ототожнювалися у різних за походженням історичних наративах (Пашкевич, 2020, с. 102)³, з кінця X ст. культура та еkleзiальна організація Русі зумовлювалися не кирило-мефодіївською церковною традицією у повному обсязі, а прийняттям східного християнства, «артикулюванням віри» кириличним письмом і церковнослов'янською (староболгарською) літературно-літургійною мовою (Porre, 1999, s. 213; Плохій, 2015, с. 47; Malmenvall, 2019, s. 97, 106–108; Кардаш, 2025, с. 77). Її вжиток, як показав словенський історик Симон Малменвалл, засвідчив, що соціально-нормативна культура Русі виявилася надзвичайно вибірковою у сприйнятті ромейських культурних зразків та елементів церковно-релігійних традицій (Malmenvall, 2019, s. 11, 114–118; див. також: Кардаш, 2025, с. 77).

Невипадково краківський єпископ Матвій у листі до Бернарда Клервоського, найімовірніше, 1147 р., описуючи «*Ruthenorum ritus*» – специфіку віросповідання населення володінь Рюриковичів, відзначав: «І не бажає воістину ні до Латинської, ні до Грецької церкви бути подібним згаданий народ, але відокремленим

³ Зокрема, у відомій хроніці Козьми Празького XII ст. вміщено зміст привілею папи Іоанна XIII про дозвіл заснування у Празі єпископства, «однак не згідно з обрядом чи сектою народу Болгарії або мовою руською чи слов'янською» («*non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae aut Sclavonicae lingue*») (MGH-1. 1923. Lib. 1. Cap. 22. S. 44).

від обох, святих заповідей жодної з них не дотримується» (МРН-2, 1872, с. 16)⁴. З іншого боку, поширення з XII ст. саме на галицькому сакральному просторі духовної літератури ромейського походження, її переклади, запозичення церковних творів та інших зразків з Києва та решти Русі (Любашенко, 2011a, с. 65–99; Любашенко, 2011b, с. 73–115) у поєднанні із засвоєнням локальних культурних моделей еклезіальних осередків Володимира, Перемишля, Холма та інших також визначило в багатьох аспектах специфічний характер культурно-релігійного етосу середньовічного Галича і Галицької землі (Скочиляс, Фрис, 2018, с. 31). Саме тому середньовічна руська церковна традиція й літургійний обряд, що приблизно на зламі XI–XII ст. утвердилися також на династичних землях Ростиславичів, первинно, на наш погляд, набули специфічного «візантійсько-руського» характеру (Кардаш, 2023, с. 204; Кардаш, 2025, с. 77), однак не стали прямим продовженням оригінальної кирило-мефодіївської доктрини другої половини IX ст., як вважав А. Петрушевич.

Наступним відкритим для наукової дискусії є висловлене галицьким ученим твердження про нібито започатковану в XI ст. П'ястами активну латинізацію церковного простору Прикарпатського регіону включно з вотчиною князів Ростиславичів. З одного боку, на теренах історичного Прикарпаття і Галицької землі, як і в інших володіннях династії Рюриковичів, саме «київське християнство», як ми намагалися показати вище, поступово й дуже повільно ставало головним чинником збереження культурно-релігійної самобутності місцевого населення (Скочиляс, 2010, с. 163; Скочиляс, Фрис, 2018, с. 30)⁵. Проте через географічне сусідство володінь Ростиславичів, об'єднаних у Галицьке князівство 1141 р., з країнами латинської християнської культури (насамперед землями П'ястів і королівством Угорщина) її впливи певною мірою все ж проникали на наші терени (Грушевський, 1992, с. 483; Михайлова, 2007, с. 350–394). Однак ці проникнення не мали характеру релігійної чи політичної експансії.

Необхідно підкреслити, що після поганської реакції у володіннях П'ястів за наступників Болеслава I «Хороброго» (ПСРЛ-1, 1872, с. 146; MGH-2, 1839, s. 99) тамтешня латинська церковна організація навіть в останній чверті XI ст., вочевидь, повністю ще не була відновлена, а прихильники язичництва по всій території чисельно все ще продовжували переважати християн у першій половині XII ст. (Abraham, 1904, s. 86–89, 93; Власто, 2004, с. 162–164). Християнська релігія розвинулася та міцно утвердилася на цих землях лише між XI і серединою XIII ст. у

⁴ «Neque enim vel latinae vel graecae vult esse conformis ecclesiae, sed seorsum ab utraque divisa neutri gens praefata sacramentorum participatione communicat» (МРН-2. 1872. S. 16; див також: Brojer. 2014. S. 366–367).

⁵ Про духовний та еклезіально-інституалізаційний зв'язок митрополичого собору Святої Софії в Києві та Галицької єпархії, а також про усвідомлення тогочасною церковною елітою духовної єдності Русі, для прикладу, свідчить заклик митрополита Никифора до київських князів Святослава Всеволодовича та Рюрика Ростиславича захистити «вѣтчину» («волося Галичкоюю») від «іноплемянників»-угорців, які 1189 р. посадили на княжий престол у Галичі королевича Андрія, сина короля Бели III (ПСРЛ-2. 1908. С. 663; Скочиляс. 2010. С. 163; Скочиляс, Фрис. 2018. С. 30).

часі утворення мережі парафіяльних церков та витіснення язичницько-християнського синкретизму з інгумаційних поховань (Buko, 2008, p. 102–104; Buko, 2021, s. 203–211). Тож не доводиться говорити і про існування в той час латинських єпископських осередків у Володимирі чи Перемишлі (Abraham, 1904, s. 86–89, 93), звідки, відповідно до церковної політики краківського двору, латинські християнізаційні впливи нібито могли поширюватися на історичних галицьких теренах. В будь-якому випадку впливи «*ritus latini*» у володіннях Ростиславичів і Романовичів наприкінці XI – у першій половині XIII ст. поширювалися повільно, доволі спорадично, головню, завдяки виданим сюди заміж західним володаркам, а також першим місіонерам, ченцям, поселенцям і купцям, які актуалізували потребу налагодження духовної служби для себе, зокрема й у галицьких містах (Abraham, 1904, s. 91; Velykochyi & Voloshchuk, 2017, p. 330–331).

Тільки після вигасання династії Романовичів на початку XIV ст. і поділу їхньої спадщини між королівством Польща і Великим Князівством Литовським у наступні десятиліття та особливо упродовж XIV–XV ст. справді посилюлися тенденції до інституційного поширення латинського християнства далі на схід від Кракова і Сандомира (Abraham, 1904, s. 232–342; Івашко, 2014, с. 326–338; Сковчиляс, 2019, с. 345–346) та вестернізації соціального і культурного життя галицьких спільнот (Сковчиляс, Фрис, 2018, с. 34)⁶. Однак ці негативні для місцевих руських носіїв східнохристиянської ідентичності процеси все ж меншою мірою торкнулися релігійної сфери. Навіть з поступовим входженням «за правом меча» історичної Галицької землі до складу королівства Польща у 1340–1380-х рр. ні в офіційних папських документах у Авіньйоні, ні в королівській канцелярії у Кракові не зафіксовано випадків примусового навернення adeptів східного обряду до католицизму⁷. Окремі представники руського нобілітету могли змінювати конфесію радше з власних кар'єрних інтересів (Velykochyi & Voloshchuk, 2017, p. 332–335, 341),

⁶ Згаданий вестернізації сприяв колонізаційний рух другої половини XIV–XV ст., що викликав активний приплив до колишніх династичних володінь Романовичів поселенців латинського обряду, серед яких поряд з поліетнічним купецтвом виразно переважали німецький (бюргерство) і польський елементи (представники краківсько-сандомирського та сілезького рицарства), які, отримавши земельні й майнові наділи з рук короля, закономірно спричинили зміну етноконфесійного складу місцевого населення та актуалізували місійну діяльність латинського духівництва на нових володіннях у складі Королівства Польського (Marzec. 2004. S. 9–18; Sperka. 2010. S. 278–301; Sperka. 2011. S. 221–229; Стасюк. 2019. С. 337–338). Загалом, окциденталізація безпосередньо і більш масштабно охопила ці терени лише в період Реформації і латинської Контрреформації в другій половині XVI ст. (Сковчиляс. 2017. С. 19; Сковчиляс, Фрис. 2018. С. 40).

⁷ З метою уникнути примусу місцевого населення до зміни моральної парадигми та інтерпретації усталених поколіннями світоглядних та основних східнохристиянських духовних цінностей, польський король Казимир III († 1370), попри своє сприяння фундаціям у Галичі та інших руських містах перших постійних конвентів і місіонерських осередків францисканців і домініканців, які від середини XIV ст. забезпечували духовні потреби місцевих «латинників» й очолювали єпископські титулярні кафедри, намагався підтримувати церковну ієрархію *ritus graeci*, навіть ініціювавши 1370 р. відновлення Галицької митрополії внаслідок попереднього успішного звернення до константинопольського патріарха (Abraham. 1904. S. 231–232, 266–271, 292–295; Velykochyi & Voloshchuk. 2017. P. 332–335, 341; Стасюк. 2019. С. 337–344).

або ж вбачаючи у принесеному на руські землі католицизмі, радше, соціальну престижність (Яковенко, 2009, с. 115–120).

Як відзначив І. Скочиляс, «латинська культура в домодерний період так і не змогла затінити слов'яно-візантійську першооснову києвохристиянської традиції місцевої (галицької – О. К.) Православної Церкви (до цього спричинилися насамперед чернечі осередки східного монашества, владичі двори та надзвичайно діяльні в той час крилошани)» (Скочиляс, Фрис, 2018, с. 40), яка, входячи до канонічної території Київської митрополії, виконувала важливу функцію збереження конфесійної самосвідомості та «протонаціональної» ідентичності руської етноконфесійної спільноти, інституційно об'єднаної в численні єпархії, з власною ієрархією, окремою історичною традицією і, власне, слов'янською (літургійною) мовою (Скочиляс, 2010, с. 162; Гіль, Скочиляс, 2013, с. 8, 11). Ця обставина дозволяє спростувати твердження А. Петрушевича про окатоличення руських еліт і домінування латинської традиції в релігійному житті галичан і володимирського населення після занепаду князівської влади Романовичів упродовж першої третини XIV ст., хоча й певною мірою підтверджує авторську тезу про вирішальну роль літургії «грецько-слов'янського обряду» у збереження етноконфесійної самоідентифікації місцевих спільнот (Петрушевич, 1866, с. 169–171, 173–175; Петрушевич, 1867, с. 11–13, 15–17; Петрушевич, 1881, с. 104–105).

Русь і володіння П'ястів знаходилися на стику латинської, візантійської та східної цивілізацій і в широкому сенсі були їх великою «middle ground» – фронтирною зоною культурних, релігійних, політичних й економічних взаємовпливів і посередництва (Musin, 2019, s. 99). Усвідомлення спільного, в рецепції літописців, походження «Лаховь» і деяких східнослов'янських *gentium* (ПСРЛ-2, 1908, с. 5, 8–9; Данилевский, 2019, с. 157–160) згодом закріпилося практикою укладення русько-польських матримоніальних союзів (Данилевский, 2019, с. 160–162). Упродовж XI–XIV ст. зафіксовано 25 (можливо, 26) таких вінченосних русько-польських міждинастичних шлюбів, в яких релігійні розбіжності не відігравали ключової ролі, принаймні у латинському світі (Волощук, 2014, с. 145–147; Voloshchuk, 2019a, p. 99–126)⁸. Тому не дивно, що руські князі, з тих чи інших причин покидаючи бать-

⁸ У 17 випадках укладення шлюбних союзів наречені з династії Рюриковичів виходили заміж у землях П'ястів, тоді як 9 представниць цієї династії відправлялися до Русі. При цьому майже всі руські володарі Київської, Володимирської та Галицької земель підтримували родинні зв'язки з П'ястами (Волощук. 2014. С. 145–147; Voloshchuk. 2019a. Р. 99–126). Цілком логічно, що католицькі дружини з династії П'ястів, видані заміж за володарів Русі, залишалися вірними своїй конфесійній належності чи дотримувалися біригуалізму, на що, вочевидь, закривали очі як руське духовництво і творці руської літописної традиції (Волощук. 2014. С. 147, 152; Voloshchuk. 2019b. Р. 37–49), так і латинські клірики, кожен з яких застерігав своїх правителів з обох владних родів від таких міжконфесійних шлюбів чи інших спільних еклезіальних практик (Вроґер. 2014. Р. 365–373). Так само, вочевидь, не здійснювалося конверсій до католицизму Рюриковичів, які відправлялися на батьківщину своїх чоловіків-латинян у володіння П'ястів у супроводі особистого духовника, групи духовництва, слуг та інших осіб руського походження, які становили найближче оточення наречених з Русі й нерідко служили їм до самої смерті (Данилевский. 2019. С. 166; Волощук. 2014. С. 147, 152; Voloshchuk. 2019b. Р. 37–49).

ківщину, часто знаходили прибіжище у володіннях П'ястів, а ті, зазнаючи невдач у посіданні престолу чи у випадку загроз, хоча й набагато рідше, та все ж шукали підтримки на Русі⁹.

Загалом в офіційному літописанні та руській літературній традиції домонгольського періоду образ «Лаховъ», незважаючи на конфесійні розбіжності та періодичні збройні зіткнення, репрезентувався не як образ чужинців чи ворогів, а, радше, як союзників та майже «інших своїх» (див. відповідні літописні фрагменти: ПСРЛ-2, 1908, с. 5, 8–9). Тож міждинастичні відносини Рюриковичів і П'ястів у світлі давньоруських наративів XII–XIII ст. виглядають цілком звичними для того часу (Данилевский, 2019, с. 157–167). Антилатинські настрої *de facto* не набули масового поширення на теренах Русі, де в міському просторі вільно проживали іноземні католицькі спільноти, зокрема купецького походження, з володінь П'ястів (Abraham, 1904, с. 63–81; Добровольский, 2019, с. 173–177; Головка, 2021, с. 240, 243; Wołoszczuk, 2022, s. 101–103).

Характерно, що антилатинська риторика майже не спостерігається і на сторінках пізнішої «Хроніки Романовичів» (відомої як «Галицько-Волинський літопис»), яка частково репрезентує ідеї та уявлення місцевих еліт середини – другої половини XIII ст., не втягнутих «в ширший процес конфесійного розмежування між Східною та Західною Церквами» (Скочиляс, Фрис, 2018, с. 33). Сповідників католицького обряду літописець іменував не «іновірцями» чи «латинянами», а «християнами чи просто «іноплеменниками», неодноразово підкреслюючи близькість чи навіть у деяких аспектах спільність русинів з «іншими» християнами – ляхами, німцями чи угорцями на протилежному язичникам – литовцям і ятвягам (Грушевський, 1992, с. 483; МРН-3, 2017, s. 47–55, 71–80, 86–89, 128–133, 141, 274–275, 298–299, 301–302, 307, 317, 322–323; 347–354 397, 541–543; Скочиляс, Фрис, 2018, с. 33). Загалом окремі випадки міжконфесійної напруги, відображені згаданими літописними традиціями, виникали лише на тлі суто військово-політичних конфліктів Русі з П'ястами (Добровольский, 2019, с. 178–181).

Однак характер взаємин насамперед перемишльських і галицьких князів Ростиславичів з П'ястами та ідеалізація релігійного контексту їхніх військових походів на землі одне одного в інтерпретації А. Петрушевича, як бачимо, суттєво відрізняються від сконструйованої джерелами, ближчої до реальності, історичної візії цієї проблеми. Беручи до уваги близьке сусідство, відсутність значних природних бар'єрів по обидві сторони протяглому у просторі русько-польського фронтиру, його постійну лабільність, не дивно, як справедливо відзначив Мирослав Волощук, що численними були і двосторонні конфлікти та війни, при-

⁹ Про духовний та еkleзіально-інституалізаційний зв'язок митрополичого собору Святої Софії в Києві та Галицької єпархії, а також про усвідомлення тогочасною церковною елітою духовної єдності Русі, для прикладу, свідчить заклик митрополита Никифора до київських князів Святослава Всеволодовича та Рюрика Ростиславича захистити «ѡтчину» («волюсть Галичкоюу») від «іноплеменників»-угорців, які 1189 р. посадили на княжий престол у Галичі королевича Андрія, сина короля Бели III (ПСРЛ-2. 1908. С. 663; Скочиляс. 2010. С. 163; Скочиляс, Фрис. 2018. С. 30).

чини і характер ведення яких упродовж століть постійно змінювалися (Волощук, 2021a, с. 28). Окрім збройного протистояння за передусім Перемишль і порубіжні землі Побужжя упродовж 1018–1268 рр. (ПСРЛ-2, 1908, с. 246, 286, 487, 522, 739, 774, 887–888; Пашуто, 1968, с. 32–33, 36–38; Волощук, 2021a, с. 29–33, 37–41), майже всі інші зіткнення і військові походи були пов’язані з використанням Рюриковичами – свояками П’ястів польських загонів (Данилевський, 2019, с. 163; Волощук, 2021b, с. 57–67; Benyskiewicz, 2024, s. 72–119, 183–187, 210–241, 250–262, 284–287, 292–297). Дуже часто руські літописці вбачали у західних сусідах радше союзників, а не противників Рюриковичів, які нерідко виступали співучасниками у виправах їхніх родичів-П’ястів (Пашуто, 1968, с. 35–48; Головка, 2021, с. 158–163, 172–173, 203–208, 215–216, 232–236). Але з метою наукової верифікації згаданої ідеї конфесіоналізації А. Петрушевичем кампаній перемишльських і галицьких князів «въ зависянскія страны» вважаємо за доцільне все ж коротко проаналізувати основні події військово-політичного протистояння саме нащадків Ростислава Володимировича з їхніми сусідами-латинянами у другій половині XI–XII ст.

На тлі поліцентричних відносин Русі з П’ястами вже наприкінці XI ст. Ростиславичі, які володіли Перемишльським, Звенигородським і Теребовлянським князівствами, справді сильно ворогували з найближчими західними сусідами. Про це свідчить грабіжницький похід теребовлянського князя Василька Ростиславича з половцями на підконтрольні П’ястам землі («воеваша Половци Лахы с Василькомъ Ростиславичем») близько 1092 р. (ПСРЛ-1, 1872, с. 208; ПСРЛ-2, 1908, с. 206; Włodarski, 1966, s. 39–40), а також його прагнення 1097 р. створити проти них («на землю Ладъскую») потужну руську коаліцію із залученням кочовиків – печенігів, берендеїв і торків (ПСРЛ-1, 1872, с. 256; Головка, 2021, с. 193–195; Benyskiewicz, 2015, с. 248–265)¹⁰. Можливо, саме в такий спосіб Василько намагався забезпечити від зовнішніх інвазій щойно здобуті разом з брами Рюриком і Володарем Ростиславовичами прикарпатські землі (Волощук, 2026, див. підрозділ 4.1)¹¹.

¹⁰ Однак навіть після спільної з половцями кампанії 1092 р. «на Лахы» літописець повідомляв про зісланий «за грѣхы нашѣ» Богом мор на руські землі: «мнози члѣци оумираху . различными недиги . ако же глѣху . продающимъ хрестъ . ѿ Филипова дѣи . до масопущъ . ѿ . тысящъ . се же бысть за грѣхы нашѣ . ако оумножишаѣ грѣси наши неправды . се же наведе на ны Бѣ вела намъ имити покоанье ...» (ПСРЛ-2. 1908. С. 206; Данилевский. 2019. С. 164).

¹¹ Пізніше під 1099 р. Галл Анонім у своїх хроніках згадував про «незліченну кількість половців, котрі, як зазвичай, зібралися для набігів на Польщу, розділившись на три або чотири частини, віддалені один від одного, річку Віслу нічною порою форсували» («... Plaucos in unum innumerabiles convenisse, seseque more solito per Poloniam discursuros, in partes seiunctos tres vel quatuor ab invicem remotius, Wyslam fluvium nocturno tempore natavisse». MGH-3. 1851, Lib. II. Cap. 19. S. 452). Пор. набагато пізніші свідчення Яна Длугоша XV ст. про спустошення та пограбування «Regnum Polonie» Болеслава Кривоустого Васильком Ростиславовичем разом з «найманцями як з половців, так і з інших спільнот» («mercennariis militibus tam ex Polowczis quam ex aliis nacionibus»), котрі, «захопивши та спаливши деякі укріплення, зі здобиччю і трофеями повернулися до Русі» («aliquibus municionibus conquistis et exustis, cum preda et spoliis Russiam reversus est». Dlugossius-1. Lib. III. P. 146).

Конфронтаційними відносини прикарпатських Ростиславичів з П'ястами залишалися і в першій половині XII ст., саме тоді, коли русько-польський союз був закріплений шлюбом малопольського князя Болеслава III «Кривоустого» з донькою київського князя Святополка Ізяславича Збиславою 1103 р. (ПСРЛ-1, 1872, с. 266; Войтович, 2006, с. 357–358; Міка, 2018, с. 230–232)¹². Цей альянс, безперечно, був спрямований і проти Ростиславичів, які разом з половцями продовжували турбувати землі Болеслава (ймовірно, інспіровані Ростиславичами були напади кочовиків на порубіжні землі П'ястів близько 1099–1101 рр.: MGH-3, 1851, lib. II, cap. 19, s. 452; Benyskiewicz, 2015, s. 257; Benyskiewicz, 2024, s. 255–256, 262)¹³, водночас дедалі більше унезалежнюючись від київського князя Святополка (Włodarski, 1966, s. 41–42, 46).

Близько 1114 р. перемишльський князь Володар і теребовлянський – Василько Ростиславичі стали союзниками київського князя Володимира Всеволодовича «Мономаха» в його боротьбі із союзником Болеслава III «Кривоустого», володимирським князем Ярославом Святополковичем, за повернення Волинської вотчини під контроль Києва (ПСРЛ-2, 1908, с. 276; Войтович, 2011, с. 157). Брати Ростиславичі разом з половцями у складі союзних військ брали активну участь у бойових діях 1119–1121 рр. проти «Ляхы» на польсько-руському пограниччі, вочевидь, у відповідь на здійснені П'ястами в цій зоні напади наприкінці 1119 р. (Головко, 2006, с. 143; Головко, 2021, с. 206–209; Benyskiewicz, 2024, s. 279–283). Так, з повідомлення «Київського літопису» за 1120 р., вочевидь, дізнаємося про одне з таких прикордонних вторгнень: «тогда же посла (київський князь – О. К.) Володимерь. (сина свого – О. К.) Андрѣа с поганьми на Ляхы. и повоеваша ѣ» (ПСРЛ-2, 1908, с. 276). Невипадково, описуючи ці ж непоодинокі виправи Ростиславовичів у порубіжні володіння Болеслава Кривоустого, Ян Длугош навіть занотував, що «на прикордоння поляків Володар, князь перемишльський, з твердині Перемишля неодноразово нападав і розграбовував. Болеслав же, польський князь, відправивши до Володимира (Всеволодовича – О. К.) та інших князів Русі послів зі скаргами на ті кривди, яких королівство Польщі через Володаря зазнало (акцент наш – О. К.)», врешті наказав своїм лицарям атакувати перемишльського князя, який спустошив «Polonorum fines», здолати його військо та повернути «здобич, яку з Польщі вивезли» («predas, quas ex Polonia tulerat, eripiunt»), що й, в реляції польського хроніста, було виконано (Dlugossius-1, lib. IV, p. 295)¹⁴.

Згідно з літописними повідомленнями, свідченнями німецьких авторів другої половини XII ст. та деяких польських хроністів XIII ст., у ході збройного проти-

¹² Про шлюб Болеслава III і Збислави, а також про ворожнечу перемишльського князя Володаря Ростиславича, титулованого «rex Ruthenorum», з Болеславом «Кривоустим» деякі свідчення залишив німецький бенедиктинський монах, біограф бамберзького єпископа Оттона, Герборт (MPH-2. 1872. Lib. II. Cap. 3–4. S. 74–75; див. також: Balzer. 2021. S. 218–220; Головко. 2021. С. 195–201).

¹³ Див. приміт. 11 до цієї статті.

¹⁴ «[T]erminos Polonorum Wolodor duce Przemisliensi ex castro Przemisl crebro infestanti predamque agenti, Boleslaus Polonorum dux missis ad Wlodimirum et alios Russie duces nunciis de iniuriis, que Regno Polonie per Wolodorum inferebantur, aput eos querebatur ...» (Dlugossius-1. Lib. IV. P. 295).

стояння Володар Ростиславич завдяки підступу малопольського вельможі, комеса Петра Влостовича, 1122 р. потрапив у полон до Болеслава III Кривоустого, де пробув рік (ПСРЛ-2, 1908, с. 286–287; МРН-2, 1872, lib. II, s. 2–3; lib. II, cap. 3–4, s. 75; Міка, 2018, с. 233–235). У відповідь на це підступне полонення перемишльського князя його син Володимирко Володаревич, за наказом батька, у 1124 р. спустошив і розграбував землі П'ястів, дійшовши аж до Беча (в межах сучасного Горлицького повіту, Малопольське воєводство, Dlugossius-1, lib. IV, p. 301–302; Benyskiewicz, 2024, s. 294; Головка, 2021, с. 213)¹⁵. Пізніше польський хроніст Вінцентій Кадлубек, оповідаючи про викуп перемишльського князя його сином Володимирком, повідомляв про розорення останнім малопольської Вісліци (МРН-2, 1872, lib. III, cap. 19–24, s. 350–357)¹⁶. Похід руської дружини на це місто-фортецю справді мав місце незадовго після звільнення 1123 р. Володаря з полону (Головка, 2021, с. 209–216) – в лютому 1135 р. (МРН-4, 1970, p. 41–45; Буко, 2008, p. 287; Benyskiewicz, 2020, s. 39–67; Benyskiewicz, 2024, s. 285–294, 305–307).

Після смерті Володаря Ростиславича у 1124 р. його молодший син, звенигородський (а з 1141 р. – одноосібний галицький) князь Володимирко Володаревич зберіг характер батькової політики супроти Болеслава III «Кривоустого», який, за результатами попередніх грабіжницьких кампаній Ростиславичів у його володіннях, ймовірно, здійснив у відповідь спустошливий похід на Перемишльську землю 1125 р., дійшовши до Галича (Dlugossius-1, lib. IV, p. 303; Волощук, 2021a, с. 32; Волощук, 2026, див. розділ 3). З того часу виправи Болеслава «Кривоустого» та Володимирка Володаревича на землі один одного набули обопільного та грабіжницького характеру (Włodarski, 1966, s. 53, 56–57; Войтович, 2015, с. 147, 259–263)¹⁷, а в

¹⁵ «Володар, перемишльський князь ... сина свого Володимира з військом на розорення прикордоння Польщі відправив. Він туди несподівано та без жодного передвістя недовіри увійшов, спустошуючи поля і спалюючи оселі, аж до Беча вороже без жодного супротиву чинив розбій, і, так захопивши та зібравши безліч худоби, як здобич до Русі відпровадив» («Włolodor Premisliensis dux ... filium suum Włodimirum cum exercitu ad vastandam Polonie regionem transmittit. Qui illam improvise et nulla diffidacione premissa ingressus, vastando agros et urendo tecta, usque versus Byecz hostiliter, nullo repressionem opponente, grassabatur captaque et congesta gravi pecorum preda in Russiam illam deduxit»). Dlugossius-1. Lib. IV. P. 301–302).

¹⁶ Пор. опис про знищення Володимирком Володаревичем Вісліци анонімного автора «Великопольської хронічки» XIII ст. (МРН-4. 1970. P. 41–45), а також свідчення Яна Длугоша: «... і зруйнувавши та вогнем спаливши місто, без будь-якого опору чи протистояння він повертається до Русі, здобич майном, людьми й худобою із собою везучи, сп'янілий від польської крові» («... urbeque despoliata et igne conflagrata sine ulla resistencia aut adversitate in Russiam revertitur, predam rerum, hominum et pecorum secum vehens et sanguine Polonico madens»). Dlugossius-1. Lib. IV. P. 326).

¹⁷ Здобувши спершу перемогу над старшим братом, перемишльським князем Ростиславом Володаревичем, у 1131 р. Володимирко у боротьбі за угорський трон підтримував короля Бели II проти Бориса Коломановича та союзних йому П'ястів, «и своими полкы за его вбиду и с Лахы са есмь за нь билъ» (ПСРЛ-2. 1908. С. 450; Войтович. 2015. С. 147–149; Головка. 2021. С. 218–220). У відповідь на військову підтримку Володимирком Володаревичем наступу угорського короля Бели II на землі Болеслава Кривоустого у 1135 р. останній здійснив ще одну виправу у володіння Ростиславичів (МРН-2. 1872. Lib. III. Cap. 22. P. 355; МРН-4. 1970. P. 45; Włodarski. 1966. S. 56; Волощук. 2026. Див. розділ 3).

1140-х рр. представники династії П'ястів здійснили ще кілька походів до Галицької землі у складі коаліції руських володарів, очолюваної київським князем Всеволодом Ольговичем (ПСРЛ-1, 1872, с. 295; Войтович, 2006, с. 334)¹⁸.

Проте вже у 1150–1160-х рр. представники обох династій проявляли значний інтерес у налагодженні союзницьких двосторонніх відносин. Прийшовши до влади в Галичі у 1153 р., князь Ярослав Володимирович, котрий змінив до теперішнє вороже ставлення Ростиславичів до П'ястів (Włodarski, 1970, s. 361; Войтович, 2015, с. 265–267), видав свою дочку («*dux Galiciae socer filii*» – відому в історіографії як Вищеслава, † після 1194) заміж за великопольського князя Одона (МРН-2, 1872, lib. IV, cap. 2, s. 378; Balzer, 2021, s. 340–341; Volo shchuk, 2019a, p. 118), скріпивши в такий спосіб матримоніальний союз з недавніми супротивниками його батька. Можливо, галицький князь навіть надав військову підтримку своїм союзникам П'ястам під час походу на них священноримського імператора Фрідріха I «Барбаросси» у вересні 1157 р. (Włodarski, 1970, s. 361–362; Войтович, 2015, с. 267; Головка, 2021, s. 244–245), оскільки в листі останнього до абата Вібальда Корвейського, а також у біографії імператора авторства єпископа Оттона Фрайзинзького серед союзників *Polonorum* Болеслава IV «Кучерявого» згаданий «*gens Ruthenorum*» (МРН-2, 1872, s. 22; MGH-5, 1868, lib. III, s. 418)¹⁹.

Неоднозначними і, вочевидь, небезхмарними були взаємини з П'ястами Ярославового сина Володимира на тлі династичної кризи в Галицькому князівстві наприкінці XII ст. (Головка, 2021, с. 258–265; Волощук, 2026, див. підроз-

¹⁸ У 1144 р. верховний принцепс з династії П'ястів Владислав II «Вигнанець» змушений був взяти участь у військовій кампанії об'єднаних руських військ до Галицької землі на допомогу київському князеві Всеволодові Ольговичу, як своєму союзникові й тестеві його сина Болеслава «Високого», у боротьбі проти повсталого галицького князя Володимирка Володаревича (ПСРЛ-1. 1872. С. 295; ПСРЛ-2. 1908. С. 313, 315; Włodarski. 1970. S. 352–353). У 1146 р. молодий Болеслав «Високий», як раніше його батько, теж взяв участь у масштабному поході свого тестя і київського князя проти Володимирка «к Галичу» (ПСРЛ-2. 1908. С. 319; Bieniak. 1996. S. 27; Волощук. 2021a. С. 33).

¹⁹ Союзницькі відносини Ярослава Володимировича з П'ястами засвідчили також події його боротьби з Іваном Ростиславичем «Берладником» 1158 р., в якій галицький князь звернувся за допомогою до «корола и Ладьскиа кнѣза да быша ему были помочьници. на Ивана» (ПСРЛ-2. 1908. С. 497), на що ті відгукнулися (Войтович. 2015. С. 267; Головка. 2005. С. 107), а в 1169 р. вкотре підтримали володаря Галицького князівства та його союзників у боротьбі за контроль над Києвом (ПСРЛ-2. 1908. С. 533; Włodarski. 1970. S. 362; Головка. 2021. С. 245). Короткотривалий конфлікт у родині Ярослава Володимировича, зумовлений його зв'язками з коханкою Настасею з роду Чагрів, внаслідок чого дружина володаря Ольга Юрївна із законним сином Володимиром Ярославичем та восовою Костянтином Сірославичем знайшла прихисток при дворі Болеслава «Кучерявого» у Кракові 1173 р. (ПСРЛ-2. 1908. С. 564; Данилевский. 2019. С. 166), вочевидь, вирішився без вагомого іноземного втручання П'ястів. З приходом до влади у Кракові Мешка III «Старого» у жовтні того ж року взаємини галицького князя з краківським двором нормалізувалися, після чого вже 1174 р. у боротьбі з луцьким князем Ярославом Ізяславичем «Ярославъ Галичкыйи. приведе Лахи въ помощь собѣ», давши їм три тисячі гривень срібла (ПСРЛ-2. 1908. С. 571; Головка. 2021. С. 248).

діл 4.1). Якщо вірити свідченням Вінцентія Кадлубка, часті походи Володимира Ярославовича, позбавленого галицького престолу та осілого у Перемишлі, на порубіжні володіння Казимира II «Справедливого» наприкінці 1180-х – у середині 1190-х рр. (Волошук, 2021a, с. 33–34) мали, власне, грабіжницький характер: «Він (Володимир – *О. К.*) колись зухвало відважився в кордони володінь Казимира з розбійниками вдертися, і викрадених знатних жінок у найвіддаленіші варварські вивозив терени. Я мовчу про понівечені квіти дівиць, деяких ще недозрілих, не говорю про збезчещену непорочність заміжніх жінок, осквернений вівтар, серед святинь офір служителів, одягнутих у священні ризи, простягнуті з рогу вівтаря, у найсвятіший час осквернену набожність істинно найшанобливішої Цариці Небесної витоптане пошанування, так би мовити у знеславленні якого у святий день Успіння такого огидного святотатського безчестя не побоявся він нечестивості» (МРН-2, 1872, lib. IV, cap. 15, s. 413)²⁰. Проте за зобов'язанням свого сюзеренна імператора Фрідріха I «Барбаросси», при дворі якого взимку 1189 р. знайшов притулок Володимир Ярославович (перед цим схоплений та ув'язнений у Спішській капітулі угорським королем, який намагався підкорити собі Галицьку землю), краківсько-сандомирський князь Казимир II у серпні того ж року, організувавши виправу на Галич, відновив там на захопленому Белою III престолі галицького володаря-вигнанця (МРН-2, 1872, lib. IV, cap. 15, s. 413–414; Головка, 2021, с. 262–263; Волошук, 2021b, с. 61–62).

Отже, у другій половині XII ст. саме галицькі Ростиславичі та володимирські князі серед усіх правителів Русі посідали провідне місце у міждинастичних та військово-політичних зв'язках з П'ястами. При цьому майже ніколи не згадуються конфесійні розбіжності між східнохристиянською Руссю і католицькими П'ястами (Плохій, 2015, с. 69–70; Данилевський, 2019, с. 157–167; Доброволь-

²⁰ «Hic quodam temeritatis ausu imperii limites Kazimiri cum latrunculis irrepserat, et raptas illustrium feminas in ultimas barbarorum transtulit regiones. Defloratos taceo virginum flosculos quosdam immaturos, prostratam sileo matronarum pudicitiam, sanctuarium profanatum, sacrificiorum ministros, inter sacra, sacris institis ornatos, a cornu altaris protractos, sacerrimi temporis foedatam religionem immo reginae coelorum irreverentissime calcata reverentiam, cuius tanquam in ignominiam sacro Assumptionis die tam excrabile flagitium sacrilega non horruit impietas» (МРН-2. 1872. Lib. IV. Cap. 15. S. 413). Пор. повідомлення «Великопольської хронічки» (МРН-4. 1970. Р. 63) та подібний опис Яном Длугошем характеру прикордонних вторгнень Володимира Ярославовича в землі П'ястів зі спустошенням «всього краю по цей бік від Перемишля, що перебував тоді під владою поляків» («... omnem citra Premisliam consistentem oram sub dicione tunc Polonorum ...»), повсюдним насильством, розграбуванням або спаленням храмів, міст і сіл, а також полоненням знатних дам, наречених, доньок, і деякої кількості селян («... et singulis hostilem vim inferens, templa, opida, vicos, villas spoliavit aut exurit, matronas ingenuas et nobilium sponsas et natas, agrestium quoque aliquantam multitudinem captavit ...». Dlugossius-2. Lib. V. P 141). Такі ж негативні риси характеру Володимира Ярославовича, його зухвалі дії стосовно дружин і дочок галицького боярства відзначив і київський літописець під 1188 р., оповідаючи «про его насильє. занє гдѣ оулюбивъ жєноу или чью дочєрь поймаєшь насильємъ» (ПСРЛ-2. 1908. С. 660; Головка. 2021. С. 259–260).

ский, 2019, с. 169–181)²¹, навіть у контексті збройного протистояння останніх з Ростиславичами наприкінці XI – упродовж XII ст. Тож русько-польські конфлікти, зокрема за участю перемишльських, теребовлянських, згодом і галицьких князів, як це видно зі змісту наведених вище джерельних свідчень (як руських, так і польських з походження), носили суто політичний і мілітарний (у багатьох випадках грабіжницький) характер, й не мали конфесійного підґрунтя, а тому не перешкоджали поступовому налагодженню міждинастичних зв'язків (фактично міжконфесійних вінченосних шлюбів і військових альянсів) з 1150–1160-х рр.

Міжконфесійний фактор у такій військово-політичній взаємодії Ростиславичів з П'ястами нівелювався ще й тому, що у володіннях останніх, найочевидніше, безперешкодно, хоча й неінституалізовано функціонували певні слов'янські церковні громади (Дашкевич, 2016, с. 166–167), почасти, можливо, й руські за походженням (Волощук, 2021с, с. 19–28; Wołoszczuk, 2022, s. 101–113)²². Руські міста у володіннях династії П'ястів (зокрема, містяни-русини Вроцлава та інших сілезьких міст), які поступово інтегрувалися й асимілювалися в неоднорідному, часто мультикультурному міському просторі, частково зберігали свою належність до східнохристиянського обряду, щонайменше до кінця XII ст. маючи змогу задовільняти свої духовні та релігійні потреби у бенедиктинських монастирських осередках, які практикували слов'янську літургію, а Таїнство Пресвятої Євхаристії звершували під обома видами – хлібом і вином (Řeháček, 1975, s. 203–221; Волощук, 2026, див. підрозділи 5.1.5, 5.2.1.2)²³. Невипадково й серед невінченосної

²¹ Як справедливо відзначив Олександр Головко, релігійні суперечності між Руссю і П'ястами часто перебільшуються в історіографії, оскільки Давньоруська церква в другій половині XI ст. підтримувала сталі зв'язки з Римом як Апостольською столицею, а «для церковного життя Русі XI ст. не була притаманна якась значна релігійна нетерпимість» (Головко. 2021. С. 164–166).

²² Одним зі свідчень давньої традиції, вочевидь дуже обмеженого співіснування латинського та слов'янського обрядів у володіннях П'ястів (зокрема, в їх південній частині) першої чверті XI ст., яке парадоксально навів і сам А. Петрушевич (Петрушевич. 1882. С. 27), слугує лист каринтійської та верхньолотаринзької герцогині Матильди Швабської до короля Мешка II Ламберта 1027 р., у котрому Матильда вихваляла його за те, що «хоча власною (слов'янською мовою – О. К.) і латиною Бога гідно вшановувати міг би ... грецьку додати забажав» («... in propria et in latina Deum digne venerari posses ... grecam superaddere maluisti ...»). МРН-1. 1864. S. 323). Крім того, у жалобній пісні, вміщеній у «Хроніці» Галла Анноніма XII ст., знаходимо заклик оплакувати смерть Болеслава I 1025 р. також «латинян і слов'ян, усіх мешканців» («Latinorum et Sclavorum quotquot estis incolae», MGH-3. 1851. Lib. I. Cap. 16. S. 436), тобто adeptів латинського і, можливо, слов'янського обрядів (Pasziewicz. 1996. S. 417–420; Dvornik. 1970. P. 198–199).

²³ Одним з таких сілезьких осередків стало засноване у 1130-х рр. палатином Петром Влостовичем Абатство Св. Вінцентія в Ольбіні, де гуртувалися спільноти міщан-русинів щонайменше до часу заміни у Вроцлаві бенедиктинців братами-норбертанами 1193 р. (Kajzer. 1991. S. 180; Piekalski. 2014. S. 29). У цьому місці також висловлюю подяку за консультування при підготовці цього фрагменту статті професору М. Волощуку, чій студії про руських містян у володіннях династії П'ястів XII – середини XIV ст. й, зокрема, висновки щодо можливості практикування ними слов'янської літургії в місцевих бенедиктинських монастирських центрах найближчим часом будуть опубліковані в окремій монографії (Волощук. 2026. Див. підрозділ 2.1, розділ 5, підрозділи 5.1.5, 5.2.1.2).

знаті Сілезії, Малополющі та Мазовії кінця XII–XIV ст. поряд з типовими для Русі «династичними» іменами (Володимир, Ізяслав, Мстислав, Святослав, Ярослав) трапляються носії християнських імен, зовсім невластивих для політичних еліт згаданих земель П'ястів – Борис (*Borisius*), Василь (*Vasillus / Waysszil / Waysil / Waszil / Vazil / Wasil / Woysil*) і Дмитро (*Dimitrius*), що є безпосереднім свідченням їхньої належності до adeptів християнства східного обряду (Волощук, 2023, с. 37–53; Волощук, 2026, див. розділ 6)²⁴. Однак безпосередні й давні кирило-мефодіївські витоки IX ст. таких спільнот на теренах П'ястів є лише гіпотетичними (Власто, 2004, с. 172–175; Кардаш, 2025, с. 75–76), про що свідчать насамперед археологічні студії²⁵. Тому, з огляду на ці обставини, нелогічно пов'язувати військові виправи Ростиславичів кінця XI–XII ст. «въ зависянскія страны» з метою протекції тамтешніх конфесійно споріднених adeptів слов'янського обряду від засилля латинського духовництва, як вважав А. Петрушевич.

Врешті у Галицькій землі відбувалися схожі процеси до тих, що мали місце у т. зв. «Червенських градах» (Kollinger, 2014, s. 267–285), які наприкінці X–XI ст. залишалися доволі спірною порубіжною територією, яка постійно переходила з рук в руки. Відповідно, населення цих теренів навряд чи відчувало стабільну етнічну чи тим паче релігійну ідентичність (Волощук, 2014, с. 145), особливо на етапі вокняжіння Ростиславичів у 1080-х рр. та в початковій фазі інституалізації церковних структур майбутнього централізованого Галицького князівства (остання чверть XI – перша половина XII ст.). Система релігійно-світоглядних ідей його

²⁴ З іншого боку, малопольські та сілезькі міста у системі володінь П'ястів систематично залюднювалися мешканцями з Русі (*Rutheni*), в основному, лише в XIII–XIV ст. (меншою мірою у XII ст. у випадку міст Сілезії), котрі, певний час зберігаючи свою східнохристиянську конфесійну належність та інтегруючись в етнічно строкатий міський простір, піддавалися асиміляції та м'якій латинізації (внаслідок мішаних шлюбів) в другому і третьому поколіннях переважно XIV ст. (Волощук. 2021с. С. 19–28; Wołoszczuk. 2022. S. 101–113, де наведені всі документальні згадки про руських містян у землях П'ястів).

²⁵ Археологічні дані чітко показують, що початкова фаза спорудження основного масиву монастирів та інших сакральних споруд, як і переважання типово християнських інгумаційних поховань, у володіннях П'ястів, зокрема історичній Малополющі, відноситься аж до середини XI–XII ст. (Buko. 2008. P. 351–382; Buko. 2021. S. 189–211). Археологічно невиявлені, власне, й пізніші православні храми на цих теренах, де б руські поселенці (окрім згаданих вище бенедиктинських монастирів) могли задовольняти свої духовні потреби. З іншого боку, на відміну від володінь Пржемислідів чи особливо сусіднього Угорського королівства, де тривалий час разом з католицькими співіснували парафії кирило-мефодіївської, ромейської чи навіть київської традицій (Marsina. 1992. S. 417–419; Homza. 2025. S. 227–237; Štefan. 2022. P. 108–110; Кардаш. 2023. С. 178–179, 184–197), династичні землі П'ястів як країна латинського Заходу, завдяки посталою в 1000 р. Гнзненському архієпископству, зберігали еклезіальну стабільність (Štefan. 2022. P. 105–108; Волощук, 2026, див. розділ 1), а в переважно однорідному католицькому церковно-релігійному середовищі наявність спільнот слов'янського чи візантійського обряду була явищем, радше, нетиповим (Власто. 2024. С. 158–160, 170–175). Цей факт суттєво підважує висловлену А. Петрушевичем тезу про здійснення військових виправ перемишльськими та галицькими князями у підконтрольні П'ястам землі наприкінці XI–XII ст. з метою захисту adeptів «греко-слов'янського» обряду.

мешканців того періоду, їхні культура та побут досі відомі лише частково (Томенчук, 2018, с. 10–42; Voloshchuk, 2021, р. 38), і тільки з XII ст. розпочалася повільна, але невпинна «рутенізація» галицьких спільнот на рівні самоідентифікації²⁶. Тож висновки А. Петрушевича, що буцімто з XI ст. релігійне життя населення історичної Галицької землі та Прикарпаття піддавалося поступовій латинізації з витісненням «грецько-слов'янського» обряду, адепти якого перебували в такому ж процесі окатоличення і на землях П'ястів, куди у зв'язку з цим регулярно здійснювали походи Ростиславичі (Петрушевич, 1882, с. 56–58, 63), слід визнати безпідставними (Кардаш, 2025, с. 77).

Отже, не лише княжий двір жив в атмосфері конфесійної індиферентності (Данилевский, 2019, с. 166). Важко не погодитися з Олександром Головком, який констатував, що полеміка з латинянами мала певний відгомін на теренах Русі, «але в умовах, коли давньоруська верхівка прагнула підтримувати стосунки із західними сусідами, теологічні суперечки не знаходили належної підтримки в середовищі світської влади» (Головко, 2021, с. 175). Показово, що в контексті русько-польської військової взаємодії на землях пруссів середини XII ст. про мешканців Русі німецькі хроністи висловлювалися, що вони, «хоча й менш ніж католики, та все ж християнським народом ознаменовані» (MGH-4, 1859, s. 188)²⁷. У такий спосіб релігійні розбіжності не були серйозною перешкодою для встановлення тісних економічних, політичних і культурних контактів Рюриковичів з латинським Заходом (Voloshchuk, 2019a, р. 99–100; Головко, 2021, с. 239–240).

Висновки. Отже, запропонована о. А. Петрушевичем концепція інтенсивної та примусової латинізації релігійного життя і церковного простору історичної Галицької землі католицьким духівництвом із сусідніх володінь П'ястів упродовж XI–XII і в наступні століття є виразним і застарілим історіографічним мітом, що потребує наукової верифікації. Конфесійні відмінності між Рюриковичами і П'ястами, особливо в XI – на початку XII ст., залишалися майже непомітними для більшості підданих, які населяли землі обох династій і все ще перебували на ета-

²⁶ Концепт історичної Галицької землі та галичан, їхньої відмінності від решти середньовічної Русі у системі володінь Рюриковичів ґрунтовно висвітлений сучасними дослідниками (Войтович. 2011. С. 151–183; Плохій. 2015. С. 63–73; Франків. 2019. С. 82–94; Voloshchuk. 2021. Р. 37–45). Відомо, що ядром літописної «Руської землі» було Київське, Чернігівське та Переяславське князівство, натомість еліти інших територій у володіннях Рюриковичів поза цим «трикутником» остаточно прийняли таку назву й набули руської ідентичності значно пізніше: в другій половині XIII ст. у випадку з мешканцями держави Романовичів, з 1253 р. піднесеної до «Regnum Russiae» (Плохій. 2015. С. 36–44, 49, 63–73; Voloshchuk. 2021. Р. 43–45). Невипадково Михайло Филипчук на основі багатолітнього вивчення слов'янських поселень VIII–XI ст. у Прикарпатському регіоні констатував, що збережені старожитності з погляду археології і з позицій історичного розвитку слід зараховувати не до давньоруської, а до третього, завершального етапу розвитку «давньослов'янської культури в Прикарпатті». Тож не викликає сумнівів авторський висновок, що «входження Прикарпатських земель у склад Києворуської держави (наприкінці X ст. – О. К.) не призвело до підміни одного населення іншим, з іншими традиціями, ментальністю, обрядами тощо, а насамперед вплинуло на характер надбудови і зумовило економічну реконструкцію для потреб нових володарів» (Филипчук. 2014. С. 147).

²⁷ «... licet minus catholici tamen christiani nominis karacterem habentes ...» (MGH-4. 1859. S. 188).

пі християнізації, одержавлення та становлення власної релігійної та етноконфесійної самоідентифікації. Антилатинські настрої, за окремими винятками, не були поширеним на Русі явищем навіть у XII ст., а на тлі поліцентричних русько-польських міждинастичних взаємин упродовж XI–XII ст. походи князів Ростиславичів у володіння П'ястів нерідко із залученням кочівників мали характер, радше, локальних грабіжницьких виправ, часами обопільних прикордонних військових зіткнень з рейдами на терени один одного без вираженого церковно-релігійного контексту, як вважав А. Петрушевич. Інституалізоване існування ранньої еклезіальної організації слов'янського обряду другої половини IX–X ст., а відтак і кирило-мефодіївські витоки пізніших церковних традицій та окремих парафій як на землях П'ястів, так і на сакральному просторі майбутньої Галицької єпархії у системі володінь Ростиславичів XI–XII ст. є археологічно недоведеним і не до кінця обґрунтованим писемними джерелами. Тож кампанії перемишльських, теребовлянських, звенигородських, а згодом і галицьких князів «въ зависянскія страны» неможливо витлумачити церковно-обрядовим зв'язком Ростиславичів та їхніх підданих з адептами слов'янського обряду, що витіснявся католицьким кліром з володінь П'ястів XI–XII ст., на чому наголошував А. Петрушевич, вписуючи свої погляди в ідейно-політичний контекст галицького русофільства другої половини XIX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Аркуша, О., Мудрий, М. (1999). Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 34, 231–268.
- Булик, Н. (2013). Антін Петрушевич і археологічне середовище Львова другої половини XIX ст. *Історичні та культурологічні студії*, 5, 19–41.
- Булик, Н. (2011). Археологія у науковій спадщині Антона Петрушевича. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 15, 415–428.
- Булик, Н. (2014). *Львівська археологія XIX – початку XX ст.: дослідники, наукові установи, музеї*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський ін-т економіки і туризму.
- Вендланд, А. В. (2015). *Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією, 1848–1915* (Х. Назаркевич, пер. з нім.). Львів: Літопис.
- Власто, А. П. (2004). *Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства* (Р. Ткачук, Ю. Терех, пер. з англ.). Київ: Юніверс.
- Войтович, Л. (2006). *Княжа доба: портрети еліти*. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський.
- Войтович, Л. (2011). *Галицько-Волинські етюди*. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський.
- Войтович, Л. (2015). *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Волощук, М. (2014). Rutheni in Polonia XI–XIII vv.: краткие очерки проблемы. In V. Nagirnyy (ed.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 4: Rurikids in Dynastic Relations: Politics, Customs, Culture, Religion (10th–16th c.). Publication after 4th International Conference, Mogilno, 14–16th November, 2013. Krakow: Instytut Historii; Uniwersytet Jagielloński, 143–153.
- Волощук, М. (2021a). Города Руси в военных операциях Пястов против Рюриковичей (XI – середина XIV вв.). Часть 1. In T. Grabarczyk, & M. Pogońska-Pol (red.). *Oblicza wojny* (Т. 4: Miasto i wojna). Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódzkiego, 27–52. <https://doi.org/10.18778/8220-617-3.03>

Волощук, М. (2021b). Города Руси в военных операциях Пястов против Рюриковичей (XI – середина XIV вв.). Часть 2. In W. Jarno, & J. Kita (red.). *Oblicza wojny* (Т. 5: Miasto i wojna). Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódzkiego, 57–74. <https://doi.org/10.18778/8220-699-9.04>

Волощук, М. (2021c). Русини-міщани малопольських міст XIII–XIV ст.: проблеми пошуку та ідентифікації. *Український історичний журнал*, 2, 19–28. <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.019>

Волощук, М. (2023). Невінченосні еліти руського (?) походження на військовій службі Пястів кінця XII – першої половини XIV ст.: деякі антропонімічні спостереження. In T. Grabarczyk, J. Kita, M. Pogońska-Pol, & M. Voloshchuk (red.). *Oblicza wojny* (Т. 8: Narzędzia wojnyss). Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódzkiego, 37–53. <https://doi.org/10.18778/8331-314-6.03>

Волощук, М. (2026). Руські поселенці в землях династії П'ястів (кінець X – середина XIV ст.). В О. Кардаш (відп. ред.), *Монографії Центру медієвістичних студій* (Т. 2). Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

Головко, О. (2005). Галицька держава князів Ростиславичів в історії Центрально-Східної Європи (IX–XII ст.). *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)*, 5, 87–131.

Головко, О. Б. (2006). *Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*. Київ: Стилос.

Головко, О. Б. (2021). *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)*. Київ: Академперіодика.

Грушевський, М. (1992). *Історія України-Руси* (Т. 2: XI–XIII вік). Київ: Наукова думка.

Гіль, А., Скочиляс, І. (2013). *Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси*. Львів: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во УКУ; Ін-т Центрально-Східної Європи.

Данилевський, І. (2019). Образ поляков в древнерусской домонгольской литературе. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 157–167.

Дашкевич, Я. (2016). *Україна на перехресті світів: релігієзнавчі й соціокультурні студії*. Львів: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Вид-во УКУ.

Добровольский, Д. (2019). Христиане или латинники: религиозный аспект восприятия поляков русскими книжниками XI–XIII вв. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 169–181.

Дѣдицкий, А. (ред.). (1886). Сочинения Антонія С. Петрушевича. Изъ записокъ Б. А. Дѣдицкого. *Литературный сборникъ издаваемый Галицко-рускою Матицею*, 4, 220–234.

Івашко, Р. (2014). Становлення Римо-католицької єпископської та митрополичої кафедр у королівстві Русі в середині XIV – на початку XV ст. *Княжа доба: історія і культура*, 8, 326–338.

Кардаш, О. Н. (2023). *Латинська та кирило-мефодіївська церковні традиції IX–XI ст.: східний фронтір канонічного протистояння* [дис. ... д-ра філософії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника]. Репозитарій. <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/19047>

Кардаш, О. Н., Стасюк, А. Є. (2026). Кирило-мефодіївські витоки церковної традиції середньовічного Галича та Галицької землі в історичній візії Антонія Петрушевича: ревізія поглядів. *Сторінки історії*, 62, 47–91. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.62.2026.362911>.

Кардаш, О. (2025). Русько-польський етнічний і міжконфесійний фронтір X – початку XII ст. в системі латинських, ромейських і слов'янських еклезіальних впливів. *Авраамічні релігії в Україні і вселенське православ'я: історична традиція, ідентичність, сучасні виклики*. Галич: Інформаційно-видавничий сектор Національного заповідника «Давній Галич», 73–91.

Колосовская, О. М. (2008). Библиотека Антония Петрушевича – универсальное славистическое собрание второй половины XIX – начала XX в. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*, 6, 379–391.

Колосовська, О. (1995). Кириличні стародруки з бібліотеки Антона Петрушевича. *Проблеми слов'янознавства*, 47, 95–98.

Колосовська, О. (2004). Формування славистичної бібліотеки Антона Петрушевича. *Проблеми слов'янознавства*, 54, 190–201.

Королько, А. (2001a). А. Петрушевич і ранній етап русофільського руху в Галичині. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*, 5–6, 133–138.

Королько, А. З. (2001b). Громадсько-політична та наукова діяльність Антона Петрушевича [дис... к-та. іст. наук, Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника].

Королько, А. (2006–2007). Громадсько-політична та наукова діяльність Антонія Петрушевича в історіографії другої половини XIX – початку XX ст. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*, 12–13, 257–267.

Королько, А. (2017–2018). Церковна історія Галичини в наукових дослідженнях Антонія Петрушевича. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, 7–8, 414–430.

Королько, А. З. (2000). Стародавній Галич в історико-краєзнавчих студіях. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія*, 3, 159–165.

Королько, А. З. (2006). Галицько-Волинське князівство у дослідженнях Антонія Петрушевича. *Історико-культурна спадщина Прикарпаття: Науковий збірник на пошану Петра Арсенича*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 394–406.

Королько, А. З. (2014). Культіві пам'ятки Галичини, Буковини й Молдавії в історико-краєзнавчих дослідженнях Антонія Петрушевича. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, 5, 238–246.

Лисяк-Рудницький, І. (1994). *Історичні есе* (Т. 1). Київ: Основи.

Любашенко, В. (2011a). Церковні рукописи Галицько-Волинської Русі XII–XIV століть: спроба узагальнення. *Княжа доба: історія і культура*, 4, 65–99.

Любашенко, В. (2011b). Церковні рукописи Галицько-Волинської Русі XII–XIV століть: спроба узагальнення (закінчення). *Княжа доба: історія і культура*, 5, 73–115.

Михайлова, Р. Д. (2007). *Художня культура Галицько-Волинської Русі*. Київ: Видавничий дім «Слово».

Міка, Н. (2018). Русь у сілезьких середньовічних джерелах (до кінця XIII ст.). В М. Волощук, & В. Нагірний (ред.). *Colloquia Russiaca. Series II* (Vol. 4: Середньовічна Русь: проблеми термінології). Івано-Франківськ; Краків: Лілея-НВ, 229–249.

Оленич, Я. (2013). Давньочеські писемні пам'ятки у славистичній спадщині Антона Петрушевича. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*, 11, 314–320.

Оленич, Я. (2014a). Кирило-мефодіївська проблематика у наукових працях галицьких учених XIX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, 2/3, 254–259.

Оленич, Я. (2014b). Кирило-мефодіївська проблематика у наукових працях галицьких учених XIX століття. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 40, 245–249.

Оленич, Я. (2015). Галицька історична славістика у 1830–1894 роках: предмет та методологія дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Історичні науки*, 24, 136–143.

Пашкевич, Г. (2020). Початки Галича. *Галич: збірник наукових праць*, 5, 96–108.

Петрушевич, А. (1866). Краткое извѣстіе о Холмской епархіи и святителяхъ ея, со временъ введенія христіанства до 1863 года. *Науковий збірникъ издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-русской Матицы*, 2, 159–298.

Петрушевич, А. (1867). *Холмская епархія и святители ея по 1866 годъ*. Львовъ: Изъ печати Института Стравопигійского.

Петрушевич, А. (1881). *Историческое извѣстiе о церкви Св. Пантелеймона близъ города Галича, теперь костел Св. Станислава оо. Францискановъ, яко древнѣйшемъ памятникъ романскаго зодчества на Галицкой Руси съ первой половины XIII столѣтiя*. Львовъ: Иждивенiе и собственность Ставропигiйскаго Института.

Петрушевич, А. С. (1882). *Краткое историческое извѣстiе о введенiи христiанства въ Предкарпатскихъ странахъ во времена св. Кирила и Мефодiя тихже учениками и проповѣдниками*. Львовъ: Изъ типографiи Ставропигiйскаго Института, подъ зародомъ Стефана Гучковского.

Плохій, С. (2015). *Походження слов'янських націй. Домодерні iдентичності в Україні, Росії та Білорусі*. Київ: Критика.

ПСРЛ-1: Лѣтопись по Лаврентіевскому списку (1872). *Полное собраніе русскихъ лѣтописей* (Т. 1). Санктпетербургъ: Типографiя Императорской Академіи Наукъ.

ПСРЛ-2: Ипатьевская лѣтопись. (1908). Изд. 2-е. *Полное собраніе русскихъ лѣтописей* (Т. 2). С.-Петербургъ: Типографiя М. А. Александрова.

Райківський, І. Я. (2012). *Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Скоцилас, І. (2010). *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус*. Львів: Вид-во УКУ.

Скоцилас, І. (2017). Ранньомодерна Україна в цивілізаційному діалозі із Заходом: рецепція східним християнством латинської культури як дослідницька перспектива. В Б. Чума (упоряд.). *Свята Тереза від Ісуса і Україна – Santa Teresa de Jesús y Ucrania: Науковий збірник* (Вип. 1, Серія «Іберійські студії»; Т. 10, Серія «Київське християнство»). Львів: Вид-во УКУ, 19–41.

Скоцилас, І. (2019). Рецепція латинського «jus patronatus» у руських землях Королівства Польського (нові тези до старої історіографічної дискусії). In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 345–355.

Скоцилас, І., Фрис, В. (ред.). (2018). *Духовна спадщина Давнього Галича: Науковий збірник*. Львів; Івано-Франківськ: Український католицький університет.

Стасюк, А. (2019). Францисканці в контексті руської політики Казимира III. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 337–344.

Томенчук, Б. (2018). Археологія долітописного Галича як культового і релігійного центру «Великої Білої нехрещеної Хорватії» (до питання про заснування Галича в другій половині Х ст.). *Галич: збірник наукових праць*, 3, 10–53. https://doi.org/10.15330/hal_sw3.10-53

Федорів, І., & Оленич, Я. (2015). Проблеми етногенезу та державотворення слов'янських народів у науковій спадщині Антона Петрушевича. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*, 16 (2), 158–162.

Филипчук, М. (2014). *Слов'янські поселення VIII–X ст. в українському Прикарпатті*. 2-ге вид. Львів: Астролябія.

Франків, Р. (2019). Народ і влада в Галичі як зразок «Візантійської республіки». *Галич: збірник наукових праць*, 4, 82–94. https://doi.org/10.15330/hal_sw4.82-94

Яковенко, Н. (2009). *Нарис історії середньовічної і ранньомодерної України. Видання четверте*. Київ: Критика.

Abraham, W. (1904). *Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi* (Т. 1). Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego; Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej.

Balzer, O. (2021). *Genealogia Piastów*. Kraków: Avalon.

Benyskiewicz, K. (2015). Stosunki polsko-ruskie w świetle opowieści o oślepieniu Wasylka Trembowelskiego. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*, 25, 248–265.

Benyskiewicz, K. (2024). *Piastowie i Rurikowice. Polsko-ruskie stosunki polityczne od X do połowy XII wieku. Wydanie II poprawione i uzupełnione*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski.

Benyskiewicz, K. (2020). Zniszczenie Wiślicy w 1135 roku w świetle przekazów źródłowych i literatury historycznej (część I: źródła). In *Gremium. Studia nad historiā, kulturą i polityką*, 14, 39–67. <https://doi.org/10.34768/ig.vi14.292>

Bieniak, J. (1996). Polska elita polityczna XII wieku (część III B. Arbitrzy książąt – trudne początki). In S. K. Kuczyński (red.), *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, 7, 11–44.

Brojer, W. (2014). Polska – Ruś w XI–XII wieku. Granica misyjności. In Z. Dalewski (red.), *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 297–373.

Buko, A. (2008). The Archaeology of Early Medieval Poland. Discoveries – Hypotheses – Interpretations. In F. Curta (ed.), *East Central and Eastern Europe in Middle Ages* (Vol. 1). Leiden; Boston: Brill.

Buko, A. (2021). *Świt państwa polskiego*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

Długossius-1: Budkowa, S., Garbacik, I., & Kamiński, A. et al. (eds.). (1970). *Ioannis Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber 3–4*. Varsaviae: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Długossius-2: Budkowa, S., Garbacik, I., & Kamiński, A. et al. (eds.). (1973). *Ioannis Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber 5–6*. Varsaviae: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Dvornik, F. (1970). *Byzantine missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius*. New Brunswick; New Jersey: Rutgers University Press.

Homza, M. (2025). *Sredná Európa I. Na začiatku Stredoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Kajzer, L. (1991). Jeszcze o 70 kościołach fundacji Piotra Włostowicza (uwagi na marginesie studium Janusza Bieniaka). *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 39 (2), 177–185.

Kollinger, K. (2014). *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992–1025)*. Wrocław: Chronicon.

Malmenvall, S. (2019). *Kultura Kijevske Rusije in krščanska zgodovinska zavest*. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Marsina, R. (1992). Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi východom a západom. *Historický časopis*, 40 (4), 409–421.

Marzec, A. (2004). Kariery polityczne na Rusi Czerwonej za panowania Kazimierza Wielkiego (1340–1370). *Соцiум. Альманах соціальної iсторії*, 4, 9–18.

MGH-1: Bretholz, B. (ed.). (1923). *Monumenta Germaniae Historiae. Scriptores Rerum Germanicarum. Nova Series*. (Vol. 2: Cosmae Pragensis Chronica Boemorum.). Berolini: Apud Weidmannos.

MGH-2: Pertz, G. H. (ed.). (1839). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 3). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani.

MGH-3: Pertz, G. H. (ed.). (1851). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 9). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani.

MGH-4: Pertz, G. H. (ed.). (1859). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 16). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani.

MGH-5: Pertz, G. H. (ed.). (1868). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 20). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani.

MPH-1: Bielowski, A. (ed.). (1864). *Monumenta Poloniae Historica* (T. 1). Lwów: W Drukarni Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich.

MPH-2: Bielowski, A. (ed.). (1872). *Monumenta Poloniae Historica* (T. 2). Lwów: W drukarni Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich.

MPH-3: Dąbrowski, D., & Jusupović, A. (red.). (2017). Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów). *Monumenta Poloniae Historica* (Seria II, T. 16). Kraków; Warszawa: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN.

MPH-4: Kürbis, B. (rec.). (1970). *Chronica Poloniae Maiores. Monumenta Poloniae Historica* (Seria II, T. 8). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe

Musin, A. (2019). Polska Piastów i Ruś Rurkowiczów: nieuniknioność niemożliwych porównań (niektóre uwagi do badań komparatystycznych nad średniowieczną Europą Środkowo-Wschodnią). In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 95–121.

Paszkievicz, H. (1996). *Początki Rusi* (K. Stopka, red.). Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.

Piekalski, J. (2014). Die Formierung des Öffentlichen und Privaten Raums im Breslau des 13. Jahrhunderts. In E. Mühle (ed.). *Breslau un Krakau im hohen und späten Mittelalter. Stadtgestalt – Wohnraum – Lebensstil*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 27–52.

Poppe, A. (1999). Wokół chrztu Rusi. In H. Samsonowicz (red.). *Narodziny Średniowiecznej Europy*. Warszawa: Wiedza Powszechna; Bellona, 212–230.

Řeháček, L. (1975). Emauzský klášter a Polsko (K založení a významu filiálních klášterů Emauz v dolnoslezské Olešnici a v Klepařích u Krakova). In J. Homolka i in. (rec.). *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emaus v dějinách české kultury*. Praha: Universita Karlova, 203–221.

Sperka, J. (2010). Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej. *Княжа доба: історія і культура*, 3, 278–301.

Sperka, J. (2011). Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemię rusi koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły. *Княжа доба: історія і культура*, 5, 221–229.

Štefan, I. (2022). Conversion and Christianization. Bohemia, Poland, Hungary and Rus" (9th to 12th Centuries). In F. Curta (ed.). *The Routledge Handbook of East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 500–1300*. London; New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Velykochyi, V., & Voloshchuk, M. (2017). The Catholicization Of Pokutia: Ethno-Confessional And Historical Myth Of The Ukrainian Historiography. *Codrul Cosminului*. Suceava, 23 (2), 321–344.

Voloshchuk, M. (2019a). Ruthenian-Polish Matrimonial Relations in the Context of the Inter-Dynastic Policy of the House of Rurik in the 11th–14th Centuries: Selective Statistical Data. *Codrul Cosminului*, 25 (1), 99–126. <https://doi.org/10.4316/CC.2019.01.006>

Voloshchuk, M. (2019b). The Ruthenian Courts of the Rurik Dynasty Princesses in the Lands of the Piast Dynasty in the 11th Century: The Attempt of the Searching and Reconstruction. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*, 6 (2), 37–49. <https://doi.org/10.15330/jpnu.6.2.37-48>

Voloshchuk, M. (2021). Galich, was it a Real (Part of) Rus"? *Konstantinove Listy*, 14 (2), 37–50. <https://doi.org/10.17846/CL.2021.14.2.37-50>

Włodarski, B. (1966). Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego (1102–1138). *Zeszyty Naukowe. Nauki humanistyczno-społeczne. Historia II*, 20, 38–57.

Włodarski, B. (1970). Sojusz dwóch seniorów (ze stosunków polsko-ruskich w XII wieku). In J. Bardach (red.). *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu profesora Kazimierza Tymienieckiego*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 345–363.

Wołoszczuk, M. (2022). Rusini w miastach śląskich w XII–XIV wieku. In W. Iwańczak, S. Rosik, & P. Urbańczyk (red.). *VI Kongres mediewistów polskich* (T. 5: Polska i jej sąsiedzi w dobie średniowiecza. Kultura umysłowa, życie społeczne, polityka). Wrocław: Chronicon, 101–113.

REFERENCES

Arkusha, O. & Mudryi, M. (1999). Rusofilstvo v Halychyni v seredyni XIX – na pochatku XX st.: heneza, etapy rozvytku, svitohliad. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna*, 34, 231–268 (in Ukrainian)

Bulyk, N. (2013). Antin Petrushevyh i arkeolohichne seredovyshe Lvova druhoi polovyny XIX st. *Istorychni ta kulturolohični studii*, 5, 19–41 (in Ukrainian)

Bulyk, N. (2011). Arkheolohiia u naukovi spadshchyni Antona Petrushevycha. *Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni*, 15, 415–428 (in Ukrainian)

- Bulyk, N. (2014). *Lvivska arkeolohiia XIX – pochatku XX st.: doslidnyky, naukovi ustanovy, muzei*. Lviv: In-t ukrainoznavstva imeni I. Krypiakevycha NAN Ukrainy; Lvivskiy In-t ekonomiky i turizmu (in Ukrainian)
- Wendland, A. W. (2015). *Rusofily Halychyny. Ukrainski konservatory mizh Avstriieiu ta Rosiieiu, 1848–1915* (Kh. Nazarkevych, Transl.). Lviv: Litopys (in Ukrainian)
- Vlasto, A. P. (2004). *Zaprovadzhennia khrystyianstva u slov'ian. Vstup do serednovichnoi istorii slov'ianstva* (R. Tkachuk, Yu. Terekh, Transl.). Kyiv: Yunivers (in Ukrainian)
- Voitovych, L. (2006). *Kniazha doba: portrety elity*. Bila Tserkva: Vydavets Oleksandr Pshonkivskiy (in Ukrainian)
- Voitovych, L. (2011). *Halytsko-Volynski etyudy*. Bila Tserkva: Vydavets Oleksandr Pshonkivskiy (in Ukrainian)
- Voitovych, L. (2015). *Halych u politychnomu zhytti Yevropy XI–XIV stolit*. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy (in Ukrainian)
- Voloshchuk, M. (2014). Rutheni in Polonia XI–XIII vv.: kratkie problemy. In V. Nagirnyy (Ed.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 4: Rurikids in Dynastic Relations: Politics, Customs, Culture, Religion (10th–16th cc.). Publication after 4th International Conference, Mogilno, 14–16th November, 2013). Krakow: Instytut Historii; Uniwersytet Jagielloński, 143–153 (in Russian)
- Voloshchuk, M. (2021a). Goroda Rusi v voennykh operatsiyakh Pyastov protiv Ryurikovichei (XI – seredina XIV vv.). Chast 1. In T. Grabarczyk, & M. Pogońska-Pol (Eds.). *Oblicza wojny* (T. 4: Miasto i wojna). Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódzkiego, 27–52. <https://doi.org/10.18778/8220-617-3.03> (in Russian)
- Voloshchuk, M. (2021b). Goroda Rusi v voennykh operatsiyakh Pyastov protiv Ryurikovichei (XI – seredina XIV vv.). Chast 2. In W. Jarno, & J. Kita (Eds.). *Oblicza wojny* (T. 5: Miasto i wojna). Łódź: Wyd-wo Uniwersytetu Łódzkiego, 57–74. <https://doi.org/10.18778/8220-699-9.04> (in Russian)
- Voloshchuk, M. (2021c). Rusyny-mishchany malopolskykh mist XIII–XIV st.: problemy poshuku ta identyfikatsii. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 19–28. <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.019> (in Ukrainian)
- Voloshchuk, M. (2023). Nevintsenosni elity ruskoho (?) pokhodzhennia na viiskovii sluzhbi Piastiv kintsia XII – pershoi polovyny XIV st.: deaki antroponimichni sposterezhennia. In T. Grabarczyk, J. Kita, M. Pogońska-Pol, & M. Voloshchuk (Eds.). *Oblicza wojny* (Vol. 8: Narzędzia wojny). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 37–53. <https://doi.org/10.18778/8331-314-6.03> (in Ukrainian)
- Voloshchuk, M. (2026). Ruski poselentsi v zemliakh dynastii Piastiv (kinets X – seredyna XIV st.). In O. Kardash (Ed.). *Monohrafii Tsentru medievistychnykh studii* (T. 2). Ivano-Frankivsk: Lileia-NV.
- Holovko, O. (2005). Halytska derzhava kniaziv Rostyslavychiv v istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy (IX–XII st.). *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi (z naidavnishykh chasiv do kintsia XVIII st.)*, 5, 87–131 (in Ukrainian)
- Holovko, O. B. (2006). *Korona Danyla Halytskoho. Volyn i Halychyna v derzhavno-politychnomu rozvytku Tsentralno-Skhidnoi Yevropy rannoho ta klasychnoho serednovichchia*. Kyiv: Stylus (in Ukrainian)
- Holovko, O. B. (2021). *Rus i Polshcha v mizhnarodnomu zhytti Yevropy (X – persha polovyna XIII st.)*. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukrainian)
- Hrushevskiy, M. (1992). *Istoriia Ukrainy-Rusy* (T. 2: XI–XIII st.). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian)
- Gil, A., & Skochylas, I. (2013). *Volodymyrsko-Beresteiska yeparkhiia XI–XVIII stolit: istorychni narysy*. Lviv: In-t ukrainskoi arkeohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy; Vyd-vo UKU; In-t Tsentralno-Skhidnoi Yevropy (in Ukrainian)
- Danilevskiy, I. (2019). Obraz poliakov v drevnerusskoi domonholskoi lyterature. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (Eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 157–167 (in Russian)

Dashkevych, Ya. (2016). *Ukraina na perekhrestii svitiv: relihiieznavchi y sotsiokulturni studii*. Lviv: In-t ukrainskoi arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy; Vyd-vo UKU (in Ukrainian)

Dobrovolskii, D. (2019). Khristiane ili latinniki: religiozni aspekt vospriyatiya polyakov russkimi knizhnikami XI–XIII vv. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (Eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018, pp. 169–181). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu (in Russian)

Deditskii, A. (Ed.). (1886). Sochineniya Antoniya S. Petrushevicha. Iz zapisok B. A. Deditskogo. *Literaturnii sbornik izdavaemii Galitsko-russkoyu Matitseyu*, 4, 220–234 (in Ukrainian).

Ivashko, R. (2014). Stanovlennia Rymo-katolytskoi yepyskopskoi ta mytropolychoi katedr u korolivstvi Rusi v seredyni XIV – na pochatku XV st. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 8, 326–338 (in Ukrainian).

Kardash, O. N. (2023). Latynska ta kyrylo-mefodiivska tserkovni tradytsii IX–XI st.: skhidnyi frontyr kanonichnoho protystoiannia [dys. ... d-ra filosofii, Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka]. Repozytarii. <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/19047> (in Ukrainian).

Kardash, O. N., & Stasiuk, A. Ye. (2026). Kyrylo-mefodiivski vytoky tserkovnoi tradytsii serednovichnoho Halycha ta Halytskoi zemli v istorychnii vizii Antonii Petrushevycha: reviziia pohliadiv. *Storinky istorii*, 62, 47–91. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.62.2026.362911> (in Ukrainian).

Kardash, O. (2025). Rusko-polskyi etnichnyi i mizhkonfesiyni frontyr X – pochatku XII st. v systemi latyns'kykh, romeys'kykh i slovians'kykh eklezialnykh vplyviv. *Avraamichni relihii v Ukraini i vselenske pravoslavia: istorychna tradytsiia, identychnist, suchasni vyklyky*. Halych: Informatsiino-vydavnychiy sektor Natsionalnoho zapovidnyka “Davniy Halych”, 73–91 (in Ukrainian)

Kolosovskaya, O. M. (2008). Biblioteka Antoniya Petrushevicha – universalnoe slavisticheskoe sobranie vtoroi poloviny XIX – nachala XX v. *Biblioteki natsionalnykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya*, 6, 379–391 (in Russian).

Kolosovska, O. (1995). Kyrylychni starodruky z biblioteki Antona Petrushevycha. *Problemy slovianoznavstva*, 47, 95–98 (in Ukrainian)

Kolosovska, O. (2004). Formuvannia slavistychnoi biblioteki Antona Petrushevycha. *Problemy slovianoznavstva*, 54, 190–201 (in Ukrainian)

Korolko, A. (2001a). A. Petrushevych i rannii etap rusofilskoho rukhu v Halychyni. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*, 5–6, 133–138 (in Ukrainian)

Korolko, A. Z. (2001b). *Hromadsko-politychna ta naukova diyalnist Antona Petrushevycha* [dys... k-ta. ist. nauk, Prykarpatskyi un-t im. Vasylia Stefanyka] (in Ukrainian)

Korolko, A. (2006–2007). Hromadsko-politychna ta naukova diialnist' Antonii Petrushevycha v istoriografii druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. *Halychyna. Vseukrainskyi naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*, 12–13, 257–267 (in Ukrainian)

Korolko, A. (2017–2018). Tserkovna istoriia Halychyny v naukovykh doslidzhenniakh Antonii Petrushevycha. *Karpaty: liudyna, etnos, tsyvilizatsiia*, 7–8, 414–430 (in Ukrainian)

Korolko, A. Z. (2000). Starodavniy Halych v istoryko-kraieznavchykh studiiakh. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Istorii*, 3, 159–165 (in Ukrainian)

Korolko, A. Z. (2006). Halytsko-Volynske kniazivstvo u doslidzhenniakh Antonii Petrushevycha. *Istoryko-kulturna spadshchyna Prykarpattia: Naukovyi zbirnyk na poshanu Petra Arsenycha*. Ivano-Frankivsk: Nova Zorya, 394–406 (in Ukrainian)

Korolko, A. Z. (2014). Kultovi pamiatky Halychyny, Bukovyny i Moldavii v istoryko-kraieznavchykh doslidzhenniakh Antonii Petrushevycha. *Karpaty: liudyna, etnos, tsyvilizatsiia*, 5, 238–246 (in Ukrainian)

Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). *Istorychni ese* (T. 1). Kyiv: Osnovy (in Ukrainian)

Liubashchenko, V. (2011a). Tserkovni rukopysy Halytsko-Volynskoi Rusi XII–XIV stolit: sproba uzahalnennia. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 4, 65–99 (in Ukrainian)

Liubashchenko, V. (2011b). Tserkovni rukopysy Halytsko-Volynskoi Rusi XII–XIV stolit: sproba uzahalennia (zakinchennia). *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 5, 73–115 (in Ukrainian)

Mykhailova, R. D. (2007). *Khudozhnia kultura Halytsko-Volynskoi Rusi*. Kyiv: Vydavnychy dim “Slovo” (in Ukrainian)

Mika, N. (2018). *Rus’ v silezkykh serednyovichnykh dzhherelakh (do kintsia XIII st.)*. In M. Voloshchuk, & V. Narirnyi (Eds.). *Colloquia Russica. Series II* (Vol. 4: Serednyovichna Rus: problemy terminolohii). Ivano-Frankivsk; Krakiv: Lileya-NV, 229–249 (in Ukrainian)

Olenych, Ya. (2013). Davnocheski pysemni pamiatky u slavystychnii spadshchyni Antona Petrushevycha. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny, II*, 314–320 (in Ukrainian)

Olenych, Ya. (2014a). Kyrylo-mefodiivska problematyka u naukovykh pratsiakh halytskykh uchenykh XIX st. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istoriia, 2 (3)*, 254–259 (in Ukrainian)

Olenych, Ya. (2014b). Kyrylo-mefodiivska problematyka u naukovykh pratsiakh halytskykh uchenykh XIX stolittia. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, 40*, 245–249 (in Ukrainian)

Olenych, Ya. (2015). Halytska istorychna slavistyka u 1830–1894 rokakh: predmet ta metodolohiia doslidzhennia. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Serii: Istorychni nauky, 24*, 136–143 (in Ukrainian).

Pashkevych, H. (2020). Pochatky Halycha. *Halych: zbirnyk naukovykh prats, 5*, 96–108 (in Ukrainian).

Petrushevich, A. (1866). Kratkoe izvestie o Kholmskoi eparkhii i sviatiteliakh eia, so vremen vvedeniia khristianstva do 1863 hoda. *Naukovyi sbornik izdavaemyi literaturnym obshchestvom Halitsko-russkoi Matitsy, 2*, 159–298 (in Russian)

Petrushevich, A. (1867). *Kholmskaia eparkhiia i sviatiteli eia po 1866 hod*. Lvov: Pechatnia Instituta Stavropigiyskago (in Russian)

Petrushevich, A. (1881). *Istoricheskoe izvestie o tserkvi Sv. Panteleimona bliz horoda Halicha, teper kostel Sv. Stanislava oo. Frantsyskanov, yako drevneishem pamiatnike romanskoho zodchestva na Halytskoi Rusi s pervoi poloviny XIII stoletii*. Lvov: Iz tipografii Stavropigiyskago Instituta (in Russian)

Petrushevich, A. S. (1882). *Kratkoe istoricheskoe izvestie o vvedenii khristianstva v Predkarpatskikh stranakh vo vremena sv. Kirila i Mefodiia tykhzhe uchenikami i propovednikami*. Lvov: Iz tipografii Stavropigiyskago Instituta (in Russian)

Plokhii, S. (2015). *Pokhodzhennia slovianskykh natsii. Domoderni identychnosti v Ukraini, Rosii ta Bilorusi*. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian)

PSRL-1: Letopis po Lavrentievskomu spisku (1872). *Polnoe sobranie russkikh letopisei* (T. 1). Sanktpeterburg: Tipografiia Imperatorskoi Akademii Nauk (in Old Ruthenian)

PSRL-2: Ipatievskaia letopis. (1908). Izd. 2-e. *Polnoe sobranie russkikh letopisei. 2nd ed.* (T. 2). S.-Peterburh: Tipografiia M. A. Aleksandrova (in Old Ruthenian)

Raikovskiy, I. Ya. (2012). *Ideia ukrainskoi natsionalnoi yednosti v hromadskomu zhytti Halychyny XIX stolittia*. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka (in Ukrainian)

Skochylias, I. (2010). *Halytska (Lvivska) yeparkhiia XII–XVIII st. Orhanizatsiina struktura ta pravovyi status*. Lviv: Vyd-vo UKU (in Ukrainian)

Skochylias, I. (2017). Rann’omoderna Ukrayina v tsyvilizatsiynomu dialozi iz Zakhodom: retsepsiya skhidnym khrystyianstvom latyns’koyi kul’tury yak doslidnyts’ka perspektyva. In B. Chuma (Comp.). *Svyata Tereza vid Isusa i Ukrayina – Santa Teresa de Jesús y Ucrania: Naukovyy zbirnyk* (T. 1, Seria “Iberiy’s’ki studiyi”; T. 10, Seria “Kyyivs’ke khrystyianstvo”). Lviv: Vyd-vo UKU, 19–41 (in Ukrainian)

Skochylias, I. (2019). Retsepsiia latynskoho “jus patronatus” u ruskykh zemliakh Korolivstva Polskoho (novi tezy do staroi istoriohrafichnoi diskusii). In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (Eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus’ and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 345–355 (in Ukrainian)

- Skochyliias, I., & Fris, V. (Eds.). (2018). *Dukhovna spadshchyna Davnoho Halycha: Naukovyi zbirnyk*. Lviv; Ivano-Frankivsk: Ukrainyskyi Katolytskyi Universytet (in Ukrainian)
- Stasiuk, A. (2019). Frantsyskantsi v konteksti rus'koyi polityky Kazymyra III. In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (Eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 337–344 (in Ukrainian)
- Tomenchuk, B. (2018). Arkheolohiia dolitopysnoho Halycha, yak kultovoho i relihiinoho tsentru “Velykoi Biloi nekhreshchenoi Khorvatii” (do pytannia pro zasnuvannia Halycha v druhii polovyni X st.). *Halych: zbirnyk naukovykh prats*, 3, 10–53. https://doi.org/10.15330/hal_sw.3.10-53 (in Ukrainian)
- Fedoriv, I., & Olenych, Ya. (2015). Problemy etnohenezu ta derzhavotvorennia slovianskykh narodiv u naukovi spadshchyni Antona Petrushevycha. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny*, 16 (2), 158–162 (in Ukrainian)
- Fylypchuk, M. (2014). *Slovianski poselennia VIII–X st. v ukrainskomu Prykarpatti. 2-he vyd.* Lviv: Astrolabia (in Ukrainian)
- Frankiv, R. (2019). Narod i vlada v Halychi yak zrazok “Vizantiiskoi respubliky”. *Halych: zbirnyk naukovykh prats*, 4, 82–94. https://doi.org/10.15330/hal_sw.4.82-94 (in Ukrainian)
- Yakovenko, N. (2009). *Narys istorii serednovichnoi i rannomodernoi Ukrainy. Vydannia chetverte*. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian)
- Abraham, W. (1904). *Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi* (T. 1). Kraków; Lwów: W Drukarni Uniwersytetu Jagiell. w Krakowie; Nakładem Towarzystwa dla popierania nauki polskiej (in Polish)
- Balzer, O. (2021). *Genealogia Piastów*. Kraków: Avalon (in Polish)
- Benyskiewicz, K. (2015). Stosunki polsko-ruskie w świetle opowieści o oślepieniu Wasyłka Trembowelskiego. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky*, 25, 248–265 (in Polish)
- Benyskiewicz, K. (2024). *Piastowie i Rurykowice. Polsko-ruskie stosunki polityczne od X do połowy XII wieku. Wydanie II poprawione i uzupełnione*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski (in Polish)
- Benyskiewicz, K. (2020). Zniszczenie Wiślicy w 1135 roku w świetle przekazów źródłowych i literatury historycznej (część I: źródła). In *Gremium. Studia nad historią, kulturą i polityką*, 14, 39–67. <https://doi.org/10.34768/ig.vi14.292> (in Polish)
- Bieniak, J. (1996). Polska elita polityczna XII wieku (część III B. Arbitrzy ksiąząt – trudne początki). In S. K. Kuczyński (Ed.), *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, 7, 11–44 (in Polish)
- Brojer, W. (2014). Polska – Ruś w XI–XII wieku. Granica misyjności. In Z. Dalewski (Ed.), *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 297–373 (in Polish)
- Buko, A. (2008). The Archaeology of Early Medieval Poland. Discoveries – Hypotheses – Interpretations. In F. Curta (Ed.), *East Central and Eastern Europe in Middle Ages* (Vol. 1). Leiden; Boston: Brill (in English)
- Buko, A. (2021). *Świt państwa polskiego*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN (in Polish)
- Długossius-1:** Budkowa, S., Garbaciak, I., & Kamiński, A. et al. (Ed.). (1970). *Ioannis Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber 3–4*. Varsaviae: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (in Latin)
- Długossius-2:** Budkowa, S., Garbaciak, I., & Kamiński, A. et al. (Ed.). (1973). *Ioannis Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber 5–6*. Varsaviae: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (in Latin)
- Dvornik, F. (1970). *Byzantine missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius*. New Brunswick; New Jersey: Rutgers University Press (in English)
- Homza, M. (2025). *Stredná Európa I. Na začiatku Stredoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave (in Slovak)

- Kajzer, L. (1991). Jeszcze o 70 kościołach fundacji Piotra Włostowicza (uwagi na marginesie studium Janusza Bieniaka). *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 39 (2), 177–185 (in Polish)
- Kollinger, K. (2014). *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992–1025)*. Wrocław: Chronicon (in Polish)
- Malmenvall, S. (2019). *Kultura Kijevske Rusije in krščanska zgodovinska zavest*. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani (in Slovenian)
- Marsina, R. (1992). Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi východom a západom. *Historický časopis*, 40 (4), 409–421 (in Slovak)
- Marzec, A. (2004). Kariery polityczne na Rusi Czerwonej za panowania Kazimierza Wielkiego (1340–1370). *Sotsium. Almanakh sotsialnoi istorii*, 4, 9–18 (in Polish)
- MGH-1:** Bretholz, B. (Ed.). (1923). *Monumenta Germaniae Historiae. Scriptores Rerum Germanicarum. Nova Series*. (Vol. 2: Cosmae Pragensis Chronica Boemorum.). Berolini: Apud Weidmannos (in Latin)
- MGH-2:** Pertz, G. H. (Ed.). (1839). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 3). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani (in Latin)
- MGH-3:** Pertz, G. H. (Ed.). (1851). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 9). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani (in Latin)
- MGH-4:** Pertz, G. H. (Ed.). (1859). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 16). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani (in Latin)
- MGH-5:** Pertz, G. H. (Ed.). (1868). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* (T. 20). Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani (in Latin)
- MPH-1:** Bielowski, A. (Ed.). (1864). *Monumenta Poloniae Historica* (T. 1). Lwów: W Drukarni Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich (in Latin)
- MPH-2:** Bielowski, A. (Ed.). (1872). *Monumenta Poloniae Historica* (T. 2). Lwów: W drukarni Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich (in Latin)
- MPH-3:** Dąbrowski, D., & Jusupović, A. (Eds.). (2017). Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów). *Monumenta Poloniae Historica* (Seria II, T. 16). Kraków; Warszawa: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN (in Old Rus'ian; in Polish)
- MPH-4:** Kürbis, B. (Ed.). (1970). *Chronica Poloniae Maiores. Monumenta Poloniae Historica* (Seria II, T. 8). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (in Latin; in Polish)
- Musin, A. (2019). Polska Piastów i Ruś Rurykowiczów: nieuniknioność niemożliwych porównań (niektóre uwagi do badań komparatystycznych nad średniowieczną Europą Środkowo-Wschodnią). In V. Nagirnyy, & T. Pudłocki (Eds.). *Colloquia Russica. Series I* (Vol. 9: Rus' and Poland (10th–14th Centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, 5th–8th December, 2018). Kraków: Historia Iagellonica; Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, 95–121 (in Polish)
- Paszkiewicz, H. (1996). *Początki Rusi* (K. Stopka, Ed.). Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności (in Polish)
- Piekalski, J. (2014). Die Formierung des Öffentlichen und Privaten Raums im Breslau des 13. Jahrhunderts. In E. Mühle (Ed.). *Breslau un Krakau im hohen und späten Mittelalter. Stadtgestalt – Wohnraum – Lebensstil*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 27–52 (in Polish)
- Poppe, A. (1999). Wokół chrztu Rusi. In H. Samsonowicz (Ed.), *Narodziny Średniowiecznej Europy*. Warszawa: Wiedza Powszechna; Bellona, 212–230 (in Polish)
- Řeháček, L. (1975). Emauzský klášter a Polsko (K založení a významu filiálních klášterů Emauz v dolnoslezské Olešnici a v Kleparích u Krakova). In J. Homolka i in. (Eds.). *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emausy v dějinách české kultury*. Praha: Universita Karlova, 203–221 (in Polish)
- Sperka, J. (2010). Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 3, 278–301 (in Polish)
- Sperka, J. (2011). Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemie rusi koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 5, 221–229 (in Polish)
- Štefan, I. (2022). Conversion and Christianization. Bohemia, Poland, Hungary and Rus' (9th to 12th Centuries). In F. Curta (Ed.). *The Routledge Handbook of East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 500–1300*. London; New York: Routledge Taylor & Francis Group (in English)

Velykochyi, V., & Voloshchuk, M. (2017). The Catholicization Of Pokutia: Ethno-Confessional And Historical Myth Of The Ukrainian Historiography. *Codrul Cosminului*. Suceava, 23 (2), 321–344 (in English)

Voloshchuk, M. (2019a). Ruthenian-Polish Matrimonial Relations in the Context of the Inter-Dynastic Policy of the House of Rurik in the 11th–14th Centuries: Selective Statistical Data. *Codrul Cosminului*. Suceava, 25 (1), 99–126. <https://doi.org/10.4316/CC.2019.01.006> (in English)

Voloshchuk, M. (2019b). The Ruthenian Courts of the Rurik Dynasty Princesses in the Lands of the Piast Dynasty in the 11th Century: The Attempt of the Searching and Reconstruction. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*, 6 (2), 37–49. <https://doi.org/10.15330/jpnu.6.2.37-48> (in English)

Voloshchuk, M. (2021). Galich, was it a Real (Part of) Rus’? *Konstantínove Listy*, 14 (2), 37–50. <https://doi.org/10.17846/CL.2021.14.2.37-50> (in English)

Włodarski, B. (1966). Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego (1102–1138). *Zeszyty Naukowe. Nauki humanistyczno-społeczne. Historia II*, 20, 38–57 (in Polish)

Włodarski, B. (1970). Sojusz dwóch seniorów (ze stosunków polsko-ruskich w XII wieku). *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu profesora Kazimierza Tymienieckiego*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 345–363 (in Polish)

Wołoszczuk, M. (2022). Rusini w miastach śląskich w XII–XIV wieku. In W. Iwańczak, S. Rosik, & P. Urbańczyk (Eds.). *VI Kongres mediewistów polskich* (T. 5: Polska i jej sąsiedzi w dobie średniowiecza. Kultura umysłowa, życie społeczne, polityka). Wrocław: Chronicon, 101–113 (in Polish)

Ostap KARDASH

PhD in History and Archaeology,

Assistant at the Department of World History

Leading Specialist of the Centrum Studiorum Mediaevalium,

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4250-6187>

e-mail: ostap.kardash@cnu.edu.ua

THE PROBLEM OF INTER-CONFESSIONAL RELATIONS BETWEEN THE ROSTISLAVOVIDS AND THE PIASTS AT THE END OF THE 11TH–12TH CENTURIES IN THE INTERPRETATION OF FATHER ANTONIY PETRUSHEVYCH

The article is devoted to a historiographical rethinking of the concept of aggravated inter-confessional relations between the Przemyśl, Terebovian, Zvenygorod, and subsequently the Halych Rostyslavlids princes, from the one side, and the Piasts, from the other one, at the end of the 11th–12th centuries, formulated by the Halych historian, Father Antoni Petrushevych in his works during 1866–1882. For the first time in Ukrainian historiography, the views of Father A. Petrushevich on the problem and nature of inter-confessional relations of the Rostislavlids princes with their closest Latin neighbors during the late 11th–12th centuries have been comprehensively summarized and analyzed by the author, reflecting modern research. To a greater extent, the ideological stereotypes formed in the course of the political Russophile movement in Halychyna in the 19th century regarding the Ruthenian-Polish church-religious relations during the Middle Ages are refuted in the article. The author concludes that the vision presented by a 19th-century Halych historian of the general Catholicization of the population of the historical Halych land, initiated by the Latin clergy from the Piasts possessions in the 11th century, is not devoid of a Russophile ideological

and political context and can be interpreted as the old historiographical mystification which requires scientific revision. The inhabitants of the Piasts lands, as well as the subjects of the Rostislavids, during the second half of the 11th–12th centuries remained in a crucial phase of church conversion and crystallization of their own ethno-confessional identity, and therefore could hardly have been related to each other by the “Greek-Slavic rite”, despite the fact that some relicts of the ancient Cyrillic-Methodian tradition were apparently spread in an uninstitutionalized manner throughout the possessions of both dynasties. Therefore, the campaigns of the Przemyśl, Terebovian, Zvenygorod and Halych princes “into the lands beyond the Vistula” at the end of the 11th–12th centuries did not have a pronounced anti-Latin religious context, as A. Petrushevych believed, but instead were a part of the polycentric Ruthenian-Polish interdynastic relations, for a long time retaining the character of local military, often predatory expeditions, which often developed into mutual border raids and clashes.

Keywords: father Antony Petrushevych, Rostislavovids, Piasts, Halych land, interfaith relations, Greek-Slavic rite, Latinization, Russophilism.

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.09.2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0